

THE TRANSFORMATION OF THE FAMILY IN TÜRKİYE: STRUCTURE, VALUES AND ATTITUDES

ÖMER ÇAHA - FATMA İLKNUR AKGÜL

Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Mail: omercaha@yahoo.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0226-9543>

Doç. Dr., Siyaset Bilimci, Araştırmacı Yazar, İstanbul Topkapı Üniversitesi,
Mail: fatakgul@hotmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2280-3897>

ABSTRACT

The family, as one of the most fundamental and indispensable institutions in human life, plays a central role in the physiological, psychological, and social development of the individual. However, transformations in social, economic, political, and technological domains directly affect the family, leading to changes and shifts in its structure, values, norms, and relationship dynamics. Despite these changes, the essential functions of the family continue to persist, and in response to emerging societal needs, the family also acquires new roles. As in many other societies, the family in Türkiye has been undergoing significant structural and cultural transformation alongside the modernization process. This study, based on data collected in 2022 through a joint investigation conducted by İstanbul Ticaret University and AREDA Survey, analyzes the transformation of the family in Türkiye. According to the research findings, the structure of the family, familial values, and the relationships among family members have been experiencing considerable transformation. Although this transformation generally trends from traditional to modern, the family structure in Türkiye embodies a hybrid model that incorporates both sets of values. While the Turkish family adopts modern norms and values, it also strives to preserve certain traditional elements. This dual structure is particularly evident in areas such as gender roles, the significance of official marriage, the value attributed to children, kinship relations, and elderly care.

Keywords: Family, Change, Structure, Values, Attitudes, Social Relations

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 15.08.2025
Kabul Tarihi: 31.10.2025
Yayın Tarihi: 11.11.2025

Makaleye Atıf Bilgisi

ÇAHA Ömer, AKGÜL Fatma İlknur, (2025). "Türkiye'de Ailenin Değişimi: Yapı, Değerler ve Tutumlar". *Muhafazakâr Düşünce*. Yıl: 21 Sayı: 69 (40-81).

muhafazakârdüşünce • yıl: 21 - sayı: 69 • Temmuz-Aralık 2025

TÜRKİYE’DE AİLENİN DEĞİŞİMİ: YAPI, DEĞERLER VE TUTUMLAR¹

ÖMER ÇAHA - FATMA İLKNUR AKGÜL

Öz

Aile, insan yaşamının en temel ögesi olarak bireyin fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişiminde merkezî bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, toplumsal, ekonomik, siyasi ve teknolojik alanlarda yaşanan değişimler, aile kurumunu da doğrudan etkilemekte; aile yapısı, değerleri, normları ve ilişki biçimleri itibarıyla değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Ancak her tür değişim ve dönüşüme rağmen ailenin temel işlevleri varlığını sürdürmekte, hatta yeni toplumsal ihtiyaçlara bağlı olarak aile farklı işlevler de kazanmaktadır. Türkiye’de de diğer toplumlarda olduğu gibi aile kurumu, modernleşme süreciyle birlikte yapısal ve kültürel bir değişim yaşamaktadır. 2022 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi ve AREDA Survey iş birliğiyle gerçekleştirilen bir araştırmanın verilerinden hareketle bu çalışma ailenin Türkiye’deki değişimini incelemektedir. Araştırma bulgularına göre ailenin yapısı, aileye ilişkin değerler ve aile bireyleri arasındaki ilişki önemli bir değişimden geçmektedir. Bu değişim gelenekselden moderne doğru olmakla birlikte Türkiye’de aile ikisini de bünyesinde harmanlayan bir terkibe dayanmaktadır. Aile, modern değerleri ve normları içselleştirirken geleneksel birtakım değerleri de muhafaza etmektedir. Bu durum özellikle toplumsal cinsiyet rolleri, evlilik, evlilikte nikâh, çocuğa yüklenen değer, akrabalık ilişkileri ve yaşlı bakımı konularında kendini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Değişim, Yapı, Değerler, Tutumlar, Sosyal İlişkiler

1 Bu çalışma Haziran 2022’de İstanbul Ticaret Üniversitesi ile AREDA Survey tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen “Türkiye’de Ailenin Değişen Yapısı” araştırmasının verilerinden hareketle hazırlanmıştır. Araştırma verilerini sunduğu için bu iki kuruma teşekkür ederiz. Ayrıca, o araştırmada araştırma ekibinde yer alan Prof. Dr. Korkut Tuna, Prof. Dr. Ömer Torlak ve Prof. Dr. Zeyneb Çağlıhyan İçener’e katkılardan dolayı şükran duygularımızı sunmak isteriz.

Giriş

Ailenin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Antropolojik çalışmalar ailenin ilkel toplumlar dâhil olmak üzere bütün toplumların temel yapı taşı olduğunu oluşturduğunu ortaya koymuştur. Murdock (1949) 250 toplum üzerinde yaptığı araştırmalardan hareketle ailenin evrensel bir kurum olduğunu ileri sürmektedir. İnsan, diğer canlı türlerinden farklı olarak fizyolojik, ruhsal ve duygusal bakımdan ebeveyn desteği olmadan hayatta kalamaz. Bu da duygusal yanı bir yana bırakılsa bile insanın fizyolojik olarak bir aile desteğine ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Aile toplumsal şartlara bağlı olarak yapısı, taşıdığı değer ve normlar bakımından farklılık taşısa bile bu destek insan var oldukça kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak toplumda varlığını sürdürecektir.

Aile sadece insanın fizyolojik ve ruhsal gelişimi için değil aynı zamanda toplumsal yapının devamı için de gerekli bir kurumdur. Aile bu özelliğinden dolayı sadece sosyolojinin değil diğer sosyal bilimlerin de ilgi odağı olagelmıştır (Canatan, 2011a). Sosyoloji alanında gelişen temel yaklaşımlar aileyi şu veya bu şekilde konu edinmiştir (Yaylacı, 2020). Özellikle yapısal-işlevselci sosyologlar toplumsal yapının temeline aileyi yerleştirirler. Aile toplumsal koşullara bağlı olarak yapı değişikliğine uğrasa da toplumdaki değişimin ve ihtiyaçların paralelinde yeni işlevler üstlenerek varlığını sürdürmektedir (Çağan, 2011).

Aile öte yandan bir saldırıyla da karşı karşıya bulunmaktadır (Gairdner, 1992). Özellikle Marksist ve feminist akımların her biri kendi cephelerinden aileye saldırmaktadırlar. Marksistler sınıfsal yapının temeline yerleştirdikleri özel mülkiyetle ilişkisi bakımından ailenin ortadan kaldırılmasını savunurken (Mahdavi ve Rao, 2024), feministler patriarkal değerlerin üretildiği bir alan olarak kadını ikincilleştirdiği iddiasından hareketle aileye saldırmaktadırlar (Okin, 1989, s. 125). Radikal feministler aileyi ataerkil kültürün yeniden üretildiği alan olarak tanımlarken sosyalist feministler bu kültürün yeniden üretildiği maddi ortam olarak değerlendirirler (Tong, 1989). Bu bakımdan iki yaklaşıma göre de aile ortadan kaldırılmadan kadının kurtuluşunu sağlamak mümkün olmayacaktır.

Ne var ki, aile tüm saldırılara rağmen varlığını sosyalizm deneyimi yaşayan toplumlarda da sürdürmüştür. Bu toplumlarda aile, özel mülkiyetin kamulaştırılmasına, kadının kamusal alanla bütünleştirilmesine ve klasik toplumsal cinsiyetçi rollerin değiştirilmesine yönelik politikalara rağmen varlığını sürdürmüştür. Bu da ailenin insanın fizyolojik ve ruhsal yönünün yanı sıra toplumsal, siyasal, iktisadî yapılarla çok yönlü, çok katmanlı ve girift bağlantılarından kaynaklanmaktadır. Girift ilişki ağı içinde aile yapısal ve işlevsel

olarak değişimler geçirmekle birlikte varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Dikeçligil, 2012). Bazı sosyologlar yeni yaşam biçimleri ve ilişkilerden hareketle ailenin ortadan kalkacağı öngörüsünde bulunurken farklı sosyal bilim disiplinlerinden araştırmacıların ekseri çoğunluğuna göre insan ve toplum var olduğu sürece aile de varlığını sürdürecektir (Can, 2013). Ailenin ortadan kalkacağını savunanlar boşanma oranlarındaki artışa, tek ebeveynli aileye, nikâhsız beraberliklere ve gençlerin giderek evliliğe karşı mesafeli duruşuna dikkat çekerler. Oysa bu tür gelişmelere rağmen aile ana gövdesiyle varlığını korumaktadır. Her tür çözülmeye rağmen bugün AB üyesi ülkelerde evli ebeveyn ile yaşayan çocuk oranı yüzde 73,8 düzeyindedir (Giddens ve Sutton, 412). Bu da her tür değişime rağmen ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerine bina edilen aile yapısının ana yapı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma ampirik bir araştırmadan hareketle Türkiye'deki ailenin değişimine mercek tutmaya çalışmaktadır. Araştırmada evlilik ve nikâh, çocuk sayısı, aile içi ilişkiler, yaşlı bakımı, aile yapısına ilişkin değer ve tutumlar, kadının rolüne ilişkin tutumlar, ailenin ekonomik durumu, aileyle ilgili yasalar, aile içi iletişim, aile içi şiddet, boşanma ve aile mutluluğu gibi konular araştırmaya katılan katılımcıların gözünden analiz edilmektedir.

Tarım Toplumundan Post-Endüstriyel Topluma Ailenin Değişimi

Genel kabullere göre tarım toplumlarında geleneksel aile, modern sanayi toplumlarında çekirdek aile, bugün geldiğimiz post-endüstriyel toplumda ise çeşitlilik arz eden farklı aile tipleri ile karşılaşmaktayız. Bu kabule göre tarım toplumunda hâkim olan geleneksel aile yapısıdır. Geleneksel aile, geniş yapıda olup ebeveyn ve çocukların dışındaki kişileri de barındırmaktadır (Eraslan ve Demirel, 2020; Yıldırım, 2011b). Yaşlılar ve bazı durumlarda evli kardeşler aynı çatı altında bulunduğu için üç kuşak bir arada yaşamaktadır. Geleneksel aile öte yandan modern toplumdaki çekirdek aile yapısına göre çok daha fazla işlevi bünyesinde barındırmaktadır. Çocuğun sosyalleşmesinin yanı sıra aile kamusal alanda gerçekleşen birçok faaliyeti üstlenmiştir. Aile ekonomiden tamamen soyutlanmadığı için yeniden üretimin yanında üretim süreci içinde de yer almaktadır. Bu da mesleki eğitimden üretime kadar çok sayıda farklı işlevlerin ailede toplanmasını sağlamaktadır.

Geleneksel aileyi savunanlar bu aile yapısının huzur ortamı oluşturduğunu ileri sürerler. Çocuklar kalabalık aile ilişkileri içinde yetiştiği için daha öz güvenli ve daha güçlü sosyal ilişkiler içinde sosyalleşmektedir. Güçlü akraba-

lık ilişkileri aileyi güçlü ve dayanıklı kılmaktadır. Erkek ailenin geçiminden sorumlu iken kadın aile içi ilişkilerden sorumludur. Çocuğun bakımında, eğitiminde, yetiştirilmesinde ve sosyalleşmesinde belirleyici olan anne olarak kadındır. Onun için annelik geleneksel aile yapısının merkezinde alır ve kutanma derecesinde önemsenir (Reynolds, 2024). Öte yandan geleneksel aileye eleştirel bakanlar bu aile yapısındaki güçlü ataerkil ilişkilere, küçük yaşta ve görücü usulü yapılan evliliklere, ast-üst ilişkisine dayalı kadın-erkek rollerine dikkat çekmektedirler. Doğal iş bölümüne dayalı bu aile yapısında kadınla erkeğin belirlenmiş katı rolleri bulunmaktadır. Aile içi roller erkeği sadece toplumsal yaşamda değil aile içinde de baskın ve söz sahibi kılarken kadını pasif ve ikincil konuma düşürmektedir (Mermutlu ve Çetin, 2023).

Geleneksel aile yapısını savunanlar daha çok çocuğun yetişme sürecine dikkat çekerken bu aile yapısına eleştirel yaklaşanlar ise kadının ataerkil kültür kalıpları içindeki ikincil konumuna odaklanırlar. Ne var ki, yapılan araştırmalar aslında geleneksel aile yapısıyla ilgili geliştirilen bu tür genellemelerin her hâlükârda geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Giddens ve Sutton (2013, s. 398), geleneksel aile yaşamının efsaneleştiği kadar huzur ve mutluluk ortamı olmadığını Victoria Dönemi İngiliz aile yapısından hareketle ileri sürerler. Onlara göre Victoria Dönemi İngiltere’inde sıkı bir aile disiplini söz konusuydu. Ebeveynlerin çocukları üzerindeki katı ve sıkı otoritesi bugünkü normlara göre “otoriter” sayılırdı. Aileler oldukça yüksek ölüm oranıyla karşı karşıya oldukları için ortalama evlilik yaşı 12 yıldan daha azdı. Çocukların yarısından çoğu 21 yaşına gelinceye kadar ebeveynlerinden en az birinin ölümünü görürdü. Dikeçligil (2012) de aile içi şiddete ve ensest ilişkilere dikkat çekerek Türkiye’deki geleneksel aile yapısının sanıldığı kadar huzur ve mutluluk ortamı olduğuna ilişkin ezberlerin sorgulanması gerektiğini belirtir.

Alan Duben, (2012, s. 169) Osmanlı toplumundan örnekle geleneksel aile yapısıyla ilgili kabullerin her hâlükârda doğru olmadığını ileri sürmektedir. Osmanlı ve erken Cumhuriyet Türkiye’inde kırsal alanlarda evlilik yaşı küçük olmakla birlikte kent yaşamında sanıldığı kadar küçük değildir. Duben İstanbul’daki Müslüman erkeklerin ortalama evlenme yaşının 30, kadınların evlenme yaşının ise 20 yaş civarında olduğunu tespit etmiştir. Yine Duben 1907’de yapılan sayımda İstanbul’daki Müslüman hanelerin türlerine göre oranlarını vermektedir. Buna göre tek kişilik hane yüzde 12,9, çekirdek aile yüzde 40, geniş aile yüzde 16,1, çok aileli hanelerin oranı yüzde 12’dir (Duben, 2012, s. 170). Bu bilgileri esas aldığımızda geleneksel toplumda aile yapısının tümüyle geniş olduğu, bu yapının modernleşmeyle birlikte yalıtılmış çekirdek aileye evrildiği şeklindeki tezin doğru olmadığını söyleyebiliriz.

Genel kabullere göre sanayi toplumunun aile modeli ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısıdır. Çekirdek aile, yapısal olarak küçük olduğu gibi işlevleri ve aile içi rolleri bakımından da geleneksel aileden ayrılmaktadır. Sanayi toplumunda ailenin, çocuğun eğitimi ve yetişmesi, sosyalleşmesi, yaşlı bakımı, ekonomik üretim gibi birçok işlevi kamusal alana taşınmış, aile geleneksel toplumdaki işlevlerinden soyutlanmış, yeniden üretimin gerçekleştiği bir yapıya bürünmüştür. 1960'larda modernleşme teorisini savunanlar Batı'daki yalıtılmış çekirdek aile modelinin sanayileşen diğer toplumlarda da benzer bir şekilde görüleceğini ileri sürmekteydiler (Goode, 1963). Onlara göre sanayileşmeyle birlikte geniş aile parçalanmış ve atomize çekirdek aileye dönüşmüştür. Sanayileşme ve kentleşme aynı yoldan geçen diğer toplumlarda da benzer bir aile yapısına yol açacaktır.

Ne var ki, geçen süre içinde Batı dışı toplumlardaki ailelerde görülen değişim bu yönde olmamıştır. Thornton ve Fricke (1987, s. 769-771) sanayileşme, kentleşme, demografik değişim, eğitim imkânlarının yaygınlaşması ve gelir düzeyindeki artış gibi faktörlerin Batı'da, Çin'de ve Güney Asya'da aileyi nasıl etkilediğini karşılaştırmalı bir perspektifle araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre bu üç bölgede ekonomik olarak benzer bir gelişme söz konusu olmasına rağmen ailenin değişimi aynı yönde olmamıştır. Özellikle Güney Asya'daki Vietnam'da ve Çin'de Batı tarzı bir modernleşme görülmektedir; ancak aile yapısı Batı'dakine benzer değişiklik göstermemektedir. Bunun da temelinde kültürel değerler yer almaktadır. Evli çiftlerin nerede yaşayacağı, evlilik yaşı, evlenilecek kişiye karar verme, çocukların özerkliği ve evliliğin akrabalık sistemi içindeki yeri gibi kültürel değerler ailenin yapısındaki farklılığı korumuştur. Dolayısıyla maddi şartların aynı olması, Batı tipi bir aile modeline yol açacağı tezini doğrulamamaktadır.

Thornton (2001), başka bir çalışmada Batı'da 17. yüzyıldan itibaren yükseleşen geçen "gelişmeci idealizm" anlayışının bir yandan Batı'daki aileyi çökerttiğini, bir yandan da dünyanın değişik bölgelerinde aile ile ilgili gerçekleşen değişimleri açıklamada yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Gelişmeci idealizm sanayileşme, kentleşme, özgürleşme, bireyleşme, özerkleşme gibi gelişmelerin sonucunda Batı'da ortaya çıkan atomize aile modelini idealize etmekte ve Batı dışı toplumlara genellemektedir. Yine Pesando ve GFC Team (2019) yaptıkları araştırmalardan hareketle Batı'da tek tip bir "modern" aileden söz edilemeyeceğini ileri sürmektedirler. Modern aileye yakıştırılan şey boşanma oranları, doğurganlığın düşüşü ve akrabalık ilişkilerinin zayıflamasıdır. Oysa gerek Amerika'daki gerekse diğer gelişmiş Katolik ülkelerdeki aile yapısı, gelişmiş Protestan ülkelerdeki aileden farklı özellikler taşımaktadır (D'Antonio, 1985).

Benzer bir değerlendirme Japon ve Güney Kore ailesi için de yapılabilir. Bu iki ülkede Batı tarzı ekonomik gelişme, kentleşme ve teknolojik dönüşüm yaşanmasına rağmen geleneksel aile yapısı varlığını sürdürmektedir (Kitaoji, 1971). Türkiye’de de Batı’dakine benzer bir modernleşme süreci takip edilmiş olmasına rağmen Türk aile yapısı kendine özgü bir yapıyı muhafaza etmektedir. Dikeçligil’e (2012) göre Türkiye’de Batı tipi modernleşmeye rağmen aile Batı’daki yalıtılmış çekirdek yapının aksine, dinamik etkileşimin bulunduğu bir çeşit çekirdek aile konfederasyonu niteliğindedir.

Aile, sanayi toplumunda yapısı, aile içi roller, ilişkiler ve değerler bakımından köklü değişim geçirmekle birlikte toplumsal şartlara bağlı olarak yeni işlevler üstlenmektedir. Parsons ve Winch gibi işlevselci sosyologlar ailenin sanayi toplumunda üstlendiği işlevleri ön plana çıkarırlar. Parsons, ailenin modern toplumlarda başka kurumların üstlenemeyeceği üç işlevine dikkat çeker. Bu işlevler emek mobilizasyonu, insanın rehabilitasyonu ve sosyalizasyonudur. Parsons, çekirdek aile yaşamında kadınla erkek arasında toplumsal entegrasyonu sağlayıcı, gerilimleri ve tansiyonu yatıştırıcı nitelikte bir yansımacı (*expressive*) ilişkinin olduğunu ve bu ilişkinin de devam eden kuşaklarda sosyal bütünleşme ve entegrasyona yol açtığını ileri sürmektedir (Parsons, 1964, s. 191-192; Parsons ve Bales, 1955, s. 47). Winch ise özellikle Amerikan ailesi üzerinde yaptığı ampirik çalışmalardan hareketle ailenin beş farklı alanda kendine özgü işlevlere sahip olduğunu ileri sürer. Bu işlevler insan neslinin devamı, hizmet üretimi, toplumsal farklılaşma, çocuğun sosyalleşmesi ve toplumsal dayanışmadır. Winch’e (1971, s. 16-17) göre aile, bireylere birtakım değerler kazandırarak onların yabancılaşmasını ve normsuzluk durumuna düşmesini engellemekte, bireylere kimlik kazandırmanın yanı sıra, onlara güven ve psikolojik tatmin duygusu vererek toplumsal yaşamın en temel ve en dinamik varlığına dönüştürmektedir.

Sosyologlar post-endüstriyel toplumun bazı yönlerden sanayi toplumundan ayrıldığına dikkat çekerler. Post-endüstriyel toplumda tüketim kalıpları, bilgi, karmaşık sosyal ilişkiler ve nihayetinde yeni iletişim biçimleri söz konusudur. Bu da bir yandan toplumsal değişime yeni bir ivme kazandırırken bir yandan da aileyi bu değişim ve dönüşümün merkezine yerleştirmektedir. Dijital teknoloji toplumsal kurumları köklü bir değişime ve dönüşüme uğratmaktadır. Dijital teknolojinin bu bağlamda en fazla etkilediği toplumsal kurum hiç kuşkusuz ailedir. Dijital teknolojinin yol açtığı ilişki biçimi aileyi sadece yapısal bakımdan değil, değerler, normlar, ilişkiler bakımından da köklü bir değişime uğratmaktadır (Çaycı ve Çaycı 2018; Yılmaz ve Atay, 2019).

Post-endüstriyel toplumda aile ilgili dört hususun altı çizilebilir. Birincisi, ailenin işlevlerinin giderek toplumsal kurumlara aktarılmasıdır. Çocuğun bakımı, yetiştirilmesi, sosyalleşmesi, yaşlı bakımı, ailedeki yeniden üretim faaliyetleri (yemek, dikiş, nakış vs.) giderek toplumsal kurumlar tarafından yerine getirilmektedir (Sayın, 2020, s. 152-156). Bazı ülkelerde ortak yaşam mahallerinde ortak çamaşır yıkama merkezleri gelişmekte, aileler giderek bu işlevini de yitirir hâle gelmektedir. Birçok ailede yemek ihtiyacı restoran, kafe gibi toplumsal ve ticari kurumlardan temin edilmektedir.

Post-endüstriyel toplumda aile ile ilgili dikkat çeken ikinci husus ailenin mahremiyet alanı olmaktan çıkmış olmasıdır. Ailenin etrafındaki mahremiyet duvarı, bir yandan devletin aile içi ilişkilere müdahil olmasıyla, bir yandan da ailenin yaşam mekânı olan evlerin ekonomik pazarla bütünleşmesiyle yıkılmış durumdadır. Devlet, kadın-erkek ilişkisi ve ebeveyn-çocuk ilişkisi başta olmak üzere aile içi ilişkilere yasalar üzerinden müdahil olarak burayı birey için ulaşılmaz bir kale olmaktan çıkarmıştır. Yine, mağazalar, marketler, restoranlar, kafeler ve hizmet veren diğer kurumlar yeni iletişim araçları üzerinden evlere taşınmış bulunmaktadır. Süreç böyle devam ederse uzak olmayan bir gelecekte firmalar fiziksel mekânlarda konumlanmak yerine sanal dünyada hizmet vereceklerdir. Bu da aileyi pazarla tamamen bütünleştirmiş olacaktır.

Post-endüstriyel toplumda aile ile ilgili dikkat çeken üçüncü husus aile içi ilişkilerin giderek zayıflamakta oluşu, bunun da bireylerin yalnızlaşmasına ve anomik duruma düşmesine yol açmasıdır. Dijital teknoloji bir yandan aile bireyleri arasında yeni bir iletişim biçimi ortaya çıkarmakta, bir yandan da bireylerin önünde sanal bir alan açarak aileye odaklanmalarını önlemektedir. Aile bireyleri arasındaki sanal ilişki, fiziksel beraberlikleri önlemekte, böylece ilişkileri sığlaştırmaktadır. Öte yandan dijital teknoloji haberleşmeyi, bilgilenmeyi ve eğlenceyi bireysel düzeyde tüketme imkânı sunarak aile bireylerinin ortak etkinliklerde buluşmasını önlemektedir (Güllüpınar, 2020).

Post-endüstriyel toplumdaki aile yapısıyla ilgili altı çizilmesi gereken bir husus da yeni aile türlerinin ortaya çıkmasıdır. Tek ebeveynli aileler, babasız aileler, nikâhsız beraberlikler, çok kültürlü aileler ve üvey aileler bu bağlamda dikkat çeken aile formlarıdır (Yıldırım, 2011a). Çocukların birlikte yaşadığı ebeveynlerden birinin üvey olduğu aile türleri literatürde “üvey aile” olarak tanımlanmaktadır (Giddens ve Sutton, 2013, s. 420). İngiltere’de her üç çocuktan biri 18 yaşına gelmeden üvey aile ile yaşamaktadır (Yıldırım, 2011b, s. 80). Seltzer (2019, s. 414-418) Amerikan örneğinden hareketle düşük eğitimi olanların yüksek eğitimlilere göre daha fazla oranda “üvey aile” içinde yaşadık-

larını tespit etmiştir. Lise ve altı eğitimi olup tüvey aile içinde yaşayanların oranı yüzde 18 iken bu oran bir kolejden mezun olanlarda yüzde 8 düzeyindedir. Yine Amerika'da tek ebeveynli ailelerde yaşayan beyaz oranı yüzde 20,4 iken siyah oranı yüzde 55,5'tir.

Post-endüstriyel toplumda küreselleşmeyle birlikte kültürel evlilikler de artış eğilimi göstermektedir. Farklı kültürden çiftlerin yaptıkları evliliklere dayanan aile “dünya aileleri” (Beck ve Beck-Gernsheim, 2013, s. 2) veya “çokkültürlü aile” (Sengstock, 2001) olarak tanımlanmaktadır. Bu tür ailelerde yetişen çocuk doğal olarak çok kültürlü, çok dilli ve kozmopolitan bir özne olarak yetişmektedir (Kim, 2022).

Bütün bunlardan sonra Türkiye'deki aile yapısıyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse iki noktaya dikkat çekmek gerekir. Birincisi, Türk aile yapısının barındırdığı çoklu değerler sistemidir. Türk ailesinin temel yapısı ve değerleri İslami değerler, Türk kültürü ve Batılı değerlerin terkiibinden oluşmaktadır (Nauck ve Klaus 2008; Canatan 2011b). On dokuzuncu yüzyılda Tanzimat'la başlayan reformlarla birlikte aile yapısını derinden etkileyecek düzenlemeler yapılmıştır. Ailenin iktisadî yapısının sağlamlaştırılması, çocukların eğitimi, kadınların hukukunun korunması, eğitimi ve çalışma yaşamında yer alması gibi konularda önemli reformlara imza atılmış; bu da ailedeki yapının yanı sıra aileye ilişkin değerlerin, normların ve ilişkilerin değişimini beraberinde getirmiştir. Ortaylı'ya (2009, s. 172-175) göre Tanzimat'la birlikte Osmanlı'da Batı'dan esinlenilerek “modern aile özlemi” yaygınlaşmıştır. Kuşkusuz modern aile özlemi Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan köklü reformlarla birlikte devam edegelmiştir.

Türkiye'de aile ile ilgili altı çizilmesi gereken diğer bir husus da şudur: Diğer toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de aile dünyadaki gelişmelerden, teknolojik değişimden, yükselen küresel değerlerden nasibini almaktadır (Yavuz, 2020). Aile, yaşayan bir organizma gibi içinde bulunduğu toplumda ve dünyada hâkim olan havayı teneffüs ederek varlığını sürdürmektedir. Doğal olarak teneffüs edilen hava ailedeki yapıyı, değerleri, normları, rolleri, ilişkileri değişime uğratmaktadır. Ancak aile dünyada olduğu gibi Türkiye'de de toplumun en temel birimi ve insanın yaşam merkezi olarak varlığını korumaya devam etmektedir. İlber Ortaylı'nın (2009, s. 181) ifade ettiği gibi, “tarih bizatihi ailenin tarihidir ve sosyolojideki bazı aşırı *dichotomist* (kutupçu) görüşlere rağmen gerçek görünüm, toplumun en az değişen birimlerinden birinin aile olduğu” gerçeğidir.

Araştırmanın Yöntemi

İstanbul Ticaret Üniversitesi ve AREDA Survey iş birliğiyle 2021 ve 2022 yıllarında “Türkiye’de Ailenin Değişen Yapısı” adı altında iki araştırma gerçekleştirildi. İki araştırmada da aynı anket uygulandı ve benzer sonuçlar elde edildi. İkinci araştırma Haziran 2022’de NUTS-2 istatistiki bölgeleme sistemi esas alınarak 26 ilde 2400 kişilik bir örneklem üzerinde CAWI (*Computer Assisted Web Interview*) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir (Flatley, 2001). Bu çalışma Haziran 2022’de yapılan araştırmanın verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Araştırma örnekleminin yüzde 50,7’si kadınlardan, yüzde 49,3’ü erkeklerden oluşmuştur. Araştırmaya katılanların yaşları üç kategoride derlenmiştir. Buna göre katılımcıların yüzde 36,2’si 18-34 yaş aralığında, yüzde 38’i 35-54 yaş aralığında, yüzde 25,8’i ise 55 yaş ve üzerinde yer almaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyi de üç kategoride toparlanarak derlenmiştir. Araştırma örnekleminin yüzde 53,9’u ilköğretim, yüzde 26,3’ü lise, yüzde 19,8’i ise üniversite eğitime sahip katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların yüzde 60,7’si evli, yüzde 32,4’ü bekâr, yüzde 6,9’u ise dul veya boşanmış durumdadır.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, TÜİK’in cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyine ilişkin verilerine göre ağırlıklandırma yapılarak analiz edilmiştir. Araştırma verileri analiz edilmeden önce güvenilirlik ve geçerlilik testine tabi tutulmuş ve Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısının, .713 olduğu tespit edilmiştir. Araştırma anketinde yer alan bazı sorular kategorik soru formatında iken bazıları Likert tipi ölçek tarzındadır. Kategorik sorularla ilgili betimsel ve çapraz analizlerin yanı sıra gruplar arasındaki anlamlılığı ölçmek üzere Ki-kare testi yapılmıştır. Öte yandan ölçek tipi sorularla ilgili veriler parametrik olduğu için bu tür sorularla ilgili betimsel ve çapraz analizlerin yanı sıra farklı gruplar arasındaki anlamlılığı ölçmek üzere t-testi ve varyans analizi yapılmıştır. Cinsiyet gibi iki alt grubu bulunan değişkenler için t-testi, ikiden fazla alt grubu bulunan yaş ve eğitim değişkeni için varyans analizi yapılmıştır (Moore, Notz ve Flinger, 2013).

Türkiye’de Evlilik Yaşına İlişkin Değişim

Birçok az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda olduğu gibi, Türkiye’de de erken yaşta evlilik bir zamanlar yaşanan önemli bir sosyolojik sorundu (Malatyali, 2014). Medeni Kanun cevaz vermediği hâlde resmî evlilik yaşının altında gerçekleşen evlilikler söz konusuydu. Özellikle yaşlı kuşaklarda 18 yaşından küçük evlilikler yaygındır. 2012 yılında yürürlüğe giren 12 yıllık zorunlu eğitimle birlikte evlilik yaşı da doğal olarak yükseldi. Zorunlu eğitim,

öğrencileri 18 yaşına kadar eğitim sistemi içinde tuttuğu için erken evliliğin önüne geçmektedir. Zorunlu eğitimin yanı sıra toplumsal yapıda, değerlerde, ilişkilerde ve beklentilerde meydana gelen değişimlere bağlı olarak evlilik yaşı Türkiye’de giderek yükselmektedir. TÜİK (2024b) verilerine göre 2024 yılında ortalama evlilik yaşı erkeklerde 31,2, kadınlarda ise 28,3 olmuştur.

Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de yaşayanların yüzde 9,9’u 18 yaşına girmeden evlilik yapmıştır. Evliliğin yoğunlaştığı yaş grubu 18-26 yaş aralığındadır. Katılımcıların yaklaşık yüzde 70’i bu yaş aralığında evliliğini gerçekleştirmiştir. Geriye kalanlar ise 27 ve üstü yaşlarda evlilik gerçekleştirmiştir. Kadınlarda, 18 yaşından önce gerçekleşen evlilik oranı erkeklere göre belirgin biçimde daha yüksektir. 18 yaşından küçük evlilik yapan erkeklerin oranı yüzde 2,1 iken kadınlarda bu oran yüzde 13,7 düzeyindedir.

Tablo 1: Evlendiğinizde (ilk evlilik) kaç yaşındaydınız?

		14-17 yaş arası	18-21 yaş arası	22-26 yaş arası	27-30 yaş arası	31 ve üstü	Ki-kare
Genel Ortalama		7,8	29,6	38,6	15,6	8,4	
Cinsiyet	Kadın	13,7	45,4	25,7	8,4	6,8	N=1621 X ² =329,592 Df=4 P=,000
	Erkek	2,1	14,3	51	22,6	10,1	
Yaş	18-34	3,0	57,8	33,7	3,5	1,9	N=1621 X ² =252,413 Df=8 P=,000
	35-54	6,5	24,2	40,2	17,8	11,3	
	55+	13,2	15,9	40,1	21,5	9,3	
Eğitim	İlköğretim	9,8	39	34,5	9,0	7,7	N=1621 X ² =192,178 Df=8 P=,000
	Lise	8,3	19	42,6	24,4	5,6	
	Üniversite	0,3	12,0	47,1	26,1	14,3	

Erken yaşta evlilik yapan belli oranda kesim olmasına rağmen 18 yaşından küçük evliliği onaylayanların oranı dikkate alınmayacak kadar düşüktür. Katılımcılar içinde 18 yaşından küçük evlilikleri gerek erkekler gerekse kadınlar için onaylayanların oranı yüzde 1'in altındadır. Evlilik yaşına ilişkin tablo toplumsal değerlerdeki değişimi ortaya koymaktadır. Kendisi küçük yaşta evlilik yapanların büyük çoğunluğu bugün erken yaşta evliliği onaylamamaktadır.

Araştırma bulgularına göre cinsiyet, yaş ve eğitim evlilik yaşı bakımından katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmaktadır (üçü için de $P=,000$). Tablodaki verilerde açıkça görüldüğü gibi, 18 yaş altında evlilik yapan kadınların oranı erkeklerin altı katından daha fazladır. Buna karşın 30 yaşından sonra evlilik yapan erkeklerin oranı kadınlarınkinden yüksektir. Bu da kadınların erkeklere göre daha erken yaşta evlilik yaptığını ortaya koymaktadır. Yine küçük yaşta evliliğin daha çok orta ve ileri yaştaki katılımcılarda yaygın olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularına göre 55 yaşın üzerinde olup 18 yaşından küçük evlilik yapanların oranı, 34 yaşın altındaki katılımcıların dört katı kadardır. Eğitim durumu, evlilik yaşı bakımından cinsiyet ve yaş değişkeninden daha fazla belirleyicidir. Zira ilköğretim mezunu olup 18 yaşından küçük evlilik yapanların oranı yüzde 9,8 iken üniversite mezunu olup bu kategoride değerlendirilebilecek nüfus oranı dikkate alınmayacak kadar düşüktür. Bu veriler de Türkiye'de okullaşma oranının artışına bağlı olarak evlilik yaşının yükseldiğini ortaya koymaktadır.

Doğurganlık Oranı ve Çocuk Tercihi

Bir ülkede nüfusun bir dengede sabit kalması için kadın başına düşen doğurganlık ortalamasının yüzde 2,1 düzeyinde olması gerekir (Cuarema vd., 2025). Doğurganlık düzeyi bu oranın altına düştüğünde nüfus azalmaya doğru seyreder. Bu da ilerleyen kuşaklarda nüfusun yaşlanmasına ve dolayısıyla devletin bakmakla yükümlü olduğu nüfus oranının artmasına yol açar. Bugün başta Japonya ve bazı Avrupa ülkeleri olmak üzere, gelişmiş ülkelerin karşılaştığı önemli sosyolojik sorunlardan biri nüfusun yaşlanma ve azalma eğilimine girmiş olmasıdır.

Öte yandan ailedeki çocuk sayısı, çocuğa verilen değerle, çocuktan beklentiyle ve kadının çalışma durumuyla bağlantılıdır. Geleneksel toplumlarda çocuğun aile bütçesine katkı sağlaması beklentisi var iken modern toplumlarda bu beklenti giderek azalmaktadır (Yavuz ve Gülpınar, 2019). Eğitim çağındaki çocukların okulda tutulması ve gerekli eğitimi alarak meslek sahibi olması, modern toplumlarda çocuklara karşı gelişen yaygın bir tutumdur. Bu

yönüyle değerlendirildiğinde, geleneksel toplumlarda çocuk ailenin yükünü hafifletici bir kaynak olarak görülürken modern toplumlarda çocuk aileye belli bir maliyet yüklemektedir. Çünkü geleneksel toplumlarda çocuk küçük yaşlardan itibaren ekonomik yaşamın içinde yer almaktadır. Oysa modern toplumlarda artan eğitim düzeyiyle birlikte çocuk uzun zaman ailesi tarafından bakılmak durumundadır.

Tablo 2: Bir çocuk daha yapmayı düşünüyor musunuz? (Çocuğu olanlar)

		Evet	Hayır	Ki-kare
Genel Ortalama		11,5	88,5	
Cinsiyet	Kadın	7,2	92,8	N=1427 X ² =26,447 Df=1 P=,000
	Erkek	15,9	84,1	
Yaş	18-34	20,6	79,4	
	35-54	14,4	85,6	
	55+	3,1	96,9	
Eğitim	İlköğretim	10,6	89,4	N=1427 X ² =1,762 Df=2 P=,414
	Lise	13,1	86,9	
	Üniversite	12,4	87,6	
Çocuk sayısı	1	17,1	82,9	N=1427 X ² =37,991 Df=4 P=,000
	2	7,3	92,7	
	3 ve üstü	13,0	87,0	

Sosyologlar doğurganlığın arttırılmasında iki faktörün önemini vurgularlar. Bunlardan biri devletin takip ettiği politikalarıdır. Ebeveyn izinleri, doğum teşvikleri, çocuk bakım destekleri, ücretli izin gibi politikalar bu bağlamda önem arz eder (Canatan, 2011d). Devletin aileye yönelik destekleyici politikalarının olduğu bazı kıta Avrupası ve Kuzey Avrupa ülkelerinde doğurganlık olumlu

yönde etkilenmiştir. Ancak destekleyici politikaların düşük olduğu İtalya ve İspanya gibi Güney Avrupa ülkelerinde doğurganlık oranları keskin biçimde düşmektedir. Ne var ki, yapılan araştırmalar devletin aileye yönelik politikalarının her yerde aynı sonucu vermediğini ortaya koymuştur. Mesela devletin aileye yönelik destekleyici politikaları Fransa’da doğurganlığı arttırırken İsveç’te herhangi bir değişime yol açmamıştır (Hantrais, 2004, s. 172-174). Doğurganlığın artışı etkileyen faktörlerden biri de değişen değerlerle bağlantılıdır. Erkeğin aile içi sorumlulukları yüklenmesi ve çocuğun bakımında sorumluluk üstlenmesi doğurganlığa pozitif yönde etki etmektedir. Okun ve Yurovich (2019, s. 173-174) 1992-2014 yılları arasında gerçekleştirdikleri Hanehalkı Panel Araştırmalarından hareketle babanın aile içi sorumlulukları üstlenmesi ile doğurganlık oranının artışı arasında doğrusal bir ilişki bulmuştur.

Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar, kadınlarda önceliklerin ve beklentilerin değişmesiyle birlikte doğurganlıkla ilgili politikaların fazla da etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Kearney ve Levine’nin (2025) yaptığı bir araştırmaya göre ABD, Japonya, Kanada ve Avrupa’da düşen doğurganlığın nedeni ekonomik değil, değişen önceliklerdir. Buralarda işini her şeyin önüne koymaya dönük bir kültür gelişmektedir. Mesela Amerika’da işi çok önemli gören kadınların oranı yüzde 47 iken çocuk sahibi olmayı önemli görenlerin oranı yüzde 22 ile sınırlı kalmıştır. Bu ülkelerde doğum izni, ücretsiz kreş, esnek çalışma gibi politikalar beklenen sonucu vermemektedir. Kadınlar, çalışma yaşamında yer almayı, ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeyi, aile sorumluluğundan kurtulmayı ve kendini gerçekleştirme için çocuk yapmaya tercih etmektedirler. Yapılan bazı araştırmalara göre insani gelişme endeksi arttıkça kadınların çocuk yapma eğilimi ters orantılı olarak azalmaktadır (Pesando ve GFC Team, 2019).

Türkiye’de de doğurganlık oranı Avrupa’daki ülkelerle benzerlik göstermeye başlamıştır. 2024 verilerine göre Türkiye’de kadın başına doğurganlık 1.5’in altına düşmüştür (TÜİK, 2024a). Araştırmamızın bulguları Türkiye’deki resmî tabloyla paralellik taşımaktadır. Zira araştırmaya katılanların yüzde 88,5’i bir çocuk daha yapmayı düşünmemektedir. Bir çocuk daha isteyenlerin oranı yalnızca yüzde 11,5 düzeyindedir. Tek çocuğu olup da ikinci bir çocuk istemeyenlerin oranı yüzde 82,9, iki çocuklu olup ilave bir çocuk daha istemeyenlerin oranı ise yüzde 92,7 düzeyindedir. Bu tablonun ortaya koyduğu verilerden hareketle kadın başına düşen çocuk sayısının önümüzdeki yıllarda keskin bir şekilde düşeceği tahmin edilebilir.

Araştırmamızın bulguları Türkiye’de çocuğun cinsiyetine yönelik tercihlerde de bir değişimin olduğunu göstermektedir. Aileler tek çocukları olması durumunda bunun kız çocuğu olmasını tercih etmektedirler. Aile bağları erkek soyu üzerinden devam eden patriarkal toplumlarda daha çok erkek çocuk tercih edilmektedir. Çin’de tek çocuk politikası sürecinde gebe kalınan çocuğun kız olması durumunda aileler aldırma veya düşürme yoluna gittiler. Bunun sonucunda Çin’de nüfusun dengesi bozulmuş, erkek nüfus kadın nüfusa göre belirgin biçimde artmıştır (Zhang, 2017). Canatan (2011c, s. 206-219) Dünya Değerler Araştırması verilerinden hareketle ülkeleri “erkek-çocuk yönelimli”, “kız-çocuk yönelimli” ve “cinsiyet farkı gözetmeyen” ülkeler şeklinde üç grupta toplamıştır. Bu ayrıma göre 24 ülke erkek-çocuk yönelimli, 23 ülke kız-çocuk yönelimli iken 26 ülkede de cinsiyet farkı gözetilmemektedir. Türkiye, kız-çocuğu yönelimli ülkeler arasında yer almaktadır.

Tablo 3: Tek bir çocuğunuz olsa bunun kız mı yoksa erkek mi olmasını istersiniz?

		Kız	Erkek	Ki-kare
Genel Ortalama		60	40	
Cinsiyet	Kadın	67,0	33,0	N=2400 X ² =51,721 Df=1 P=,000
	Erkek	52,7	47,3	
Yaş	18-34	54,1	45,9	N=2400 X ² =75,276 Df=2 P=,000
	35-54	55,6	44,4	
	55+	74,6	25,4	
Eğitim	İlköğretim	56,5	43,5	N=2400 X ² =18,582 Df=2 P=,000
	Lise	61,2	38,8	
	Üniversite	67,7	32,3	

Kağıtçıbaşı tarafından 1975 yılında Türkiye’de çocuğun değeriyle ilgili yapılan araştırmaya göre ailelerin çocuklardan beklentisi daha çok maddi yönde idi. Bu da erkek çocukların daha fazla tercih edilir olmasına yol açmaktaydı (Kağıtçıbaşı, 1981). Fakat Kağıtçıbaşı’nın 2003 yılında tekrar eden çalışmasında bu konuda önemli bir değişimin meydana geldiği tespit edilmiştir. Son çalışmasında üç nokta ön plana çıkmaktadır. Birincisi, iki çocuklu aile yaygın bir model hâline gelmiştir. İkincisi, çocuğa faydacı bir değer yüklenmeye devam edilmekle birlikte bu değer maddi yarardan psikolojik yarara kaymış durumdadır. Çocuk sevgisi ve gelecekte çocuğun yanında kalma beklentisi ön plana çıkmıştır. Üçüncüsü, çocuğa yönelik beklentide önceki araştırmanın aksine kız çocukları daha fazla tercih edilir olmuştur. Bu tercih özellikle sosyoekonomik statüsü yüksek kentli nüfus arasında yaygındır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Bu verileri dikkate aldığımızda değişen değerlerin çocuğun cinsiyetiyle ilgili beklentide değişime yol açtığını söyleyebiliriz.

Kadın Üzerinden Devam Eden Aile İçi İlişkiler

Geleneksel toplumlarda aile ve akrabalık ilişkilerinin yoğunluğu doğal olarak güçlü aile içi ilişkileri beraberinde getirmektedir. Modern toplumlarda ise kentleşme, göç, bireyci kültürel kalıplar, mekânın parçalanması, zamanın sıkışıklığı ve dijital teknoloji tüketimi gibi faktörler aile bireyleri ve akrabalarla olan ilişkiyi zayıflatmıştır (Beşirli, 2020). Batılı toplumlarda aile bağlarının genel olarak zayıfladığı genel kabul gören bir yaklaşımdır. Özellikle atomize bireyci kültürün yaygın olduğu Protestan toplumlarda aile bağları çözülmüş bulunmaktadır (Das, 2021).

Kentsel yaşam, aile ve akrabalık ilişkilerini güçleştirmiş olmakla birlikte Türkiye’de aile ve akrabalar arası ilişkiler hâlâ güçlüdür. Dikeçligil (2023), bu durumu “çekirdek aile ağı” olarak nitelendirmektedir. Çekirdek aile ağı, bir çekirdek ailenin akraba, hısım veya hemşehrilerle yakın etkileşimlerini ifade eder. Aynı çatı altında yaşamamakla, hatta uzak mekânlarda yer alıp ekonomik bağımsızlığa sahip olmakla birlikte aile ve akrabalar arasında ekonomik ve sosyal dayanışma mevcuttur. Bayramlarda veya özel günlerde aile bireyleri arasında gerçekleşen ziyaretler de ailenin Türkiye’de toplumsal yaşamın merkezinde yer almaya devam ettiğini göstermektedir (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2013). Araştırmamıza katılanların yüzde 90’dan fazlası özel günlerde anne ve babasını ziyaret ederken yüzde 80 civarındaki bir kesimi amca, dayı, teyze, hala gibi yakın akrabalarına genelde veya imkân el verdiği ölçüde ziyarette bulunmaktadır.

Tablo 4: Aile bireyleri olarak anne tarafıyla mı daha çok ilişkiniz var yoksa baba tarafıyla mı?

		Anne tarafıyla	Baba tarafıyla	Ki-kare
Genel Ortalama		56,9	43,1	
Cinsiyet	Kadın	63,7	36,3	N=2400 X ² =47,193 Df=1 P=,000
	Erkek	49,8	50,2	
Yaş	18-34	66,1	33,9	N=2400 X ² =52,210 Df=2 P=,000
	35-54	49,5	50,5	
	55 yaş	54,7	45,3	
Eğitim	İlköğretim	56,4	43,6	N=2400 X ² =2,117 Df=2 P=,347
	Lise	59,1	40,9	
	Üniversite	55,0	45,0	

Türkiye’de insanlar zor durumda kaldıklarında öncelikle aile bireylerinden birine başvurma eğilimi göstermektedir. Araştırmaya katılanların yüzde 77,5’nin, başı sıkıştığında aile bireylerinden birine başvurduğunu belirtmesi ailenin toplumsal dayanışmada temel referans noktasını oluşturmaya devam ettiğini göstermektedir. Paraya ihtiyaç duyulduğunda aile bireylerinden birine öncelikle başvurulması eğilimi de bu tespiti desteklemektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcıların yüzde 30,8’i paraya ihtiyaç duyduğunda banka veya arkadaş gibi aile dışındaki kaynaklara başvururken geriye kalanlar ailesine veya akrabalarına başvurma eğilimi sergilemektedir. Bu da yüzde 70 civarındaki bir kesimin bu eğilimde olduğu anlamına gelir.

Geleneksel ataerkil toplumlarda aile bağları genel olarak erkek soyu üzerinden devam ederken ilişkiler de daha çok erkeğin aile tarafıyla kurulmaktadır (Eraslan ve Demirel, 2020). Fakat Türkiye’de bu durum tersine dönmüş görün-

mektedir. Araştırma bulgularına göre Türkiye'deki aile ilişkileri daha çok kadın tarafıyla sürdürülmektedir. Araştırmaya katılanların yüzde 43'ü daha çok baba tarafıyla ilişki içinde olduğunu belirtirken yüzde 57'si anne tarafıyla ilişkisinin daha fazla olduğunu belirtmektedir. Bu da Türkiye'de toplumsal yapının, aile bağları konusunda önemli bir değişim sürecinde olduğunu göstermektedir. Türkiye'de kadın, aileye gelin olarak gittiği için eskiden ilişkiler doğal olarak erkek tarafı üzerinden seyretmekteydi. Artık kadın erkek tarafına gelin olarak gitmek yerine çiftler ailelerinden bağımsız açtıkları evlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte, artan göç, kadının eğitim düzeyinin yükselişi, bireyselleşme eğilimi ve değişen toplumsal değerler, aile ilişkisinin kadın ailesi üzerinden gerçekleşmesini beraberinde getirmiştir (Özbay, 2014, s. 60).

Yaşlı Bakımı ve Aile

Yaşlanma insan yaşamında geri dönüşü olmayan bir süreçtir (Canatan, 2008a). Yaşam beklentisinin artmasıyla birlikte yaşlılık olarak kabul edilen yaş sınırlaması da değişmektedir. Yaşlılık artık genç yaşlı (65-74), orta yaşlı (75-84) ve ileri yaşlı (85 yaş ve üstü) olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir (Canatan, 2020, s. 154). Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyada nüfus giderek yaşlanmaktadır. Dünyada 65 yaş üstü nüfus oranı 1950 yılında ortalama yüzde 5 iken 2024 yılının başlarında yüzde 9,5'e ulaşmış bulunmaktadır (UN, 2024). Yaşlı nüfusun en fazla yoğunlaştığı iki bölge Güney Asya ve Avrupa'dır. AB üyesi 27 ülkede 65 yaş üstü nüfus oranı yüzde 21,6, Japonya'da yüzde 29,3'tür. 65 yaş üstü nüfus oranı İtalya, Portekiz, Finlandiya ve Yunanistan'da yüzde 24'ü bulmuş durumdadır (UN, 2024). Türkiye'de de nüfus giderek yaşlanmaktadır. 1950'de yüzde 3,9 olan 65 yaş ve üstündeki nüfus oranı 2024 yılı itibarıyla yüzde 10,6'nın üzerine çıkmıştır (TÜİK, 2024c). 65 yaş üstü nüfus oranı bir ülkede yüzde 10'u bulduğunda ülke nüfusu yaşlı olarak kabul edilmektedir. Buna göre Türkiye nüfusu yaşlanma sınırına girmiş bulunmaktadır.

Gerek dünyada gerekse Türkiye'de yaşlı kadın oranı yaşlı erkeklerden daha fazladır. Bu da literatürde "yaşlılığın kadınlaşması" olarak ifade edilmektedir (Canatan, 2008b). Kadınların erkeklerden daha fazla yaşamasının nedeni kadınların daha sağlıklı yaşaması, erkeklere göre daha az kötü alışkanlıklara maruz kalması ve yine erkeklere göre daha düşük oranda toplumsal koşullar altında eziliyor olmalarıdır (age.). 2024 yılı itibarıyla Türkiye'deki yaşlıların yüzde 44,6'sı erkek iken yüzde 55,4'ü kadındır (TÜİK, 2024c).

Nüfusun yaşlanması beraberinde bakım sorununu getirmektedir. Geleneksel aile yapısı içinde yaşlıların bakımı evde aile içinde gerçekleşmektedir. Modern toplumlarda ise kadının çalışma yaşamında yer alması, ailenin okul

veya çalışma şartlarından dolayı çocuklardan boşalması, değerlerin değişmesi gibi nedenlerden dolayı yaşlıların aile içinde bakımı önemli bir sorun hâline gelmiştir (Ceylan, 2015; Baran, 2005; Bruni ve Ugolini, 2006). Gelişmiş toplumlarda yaşlı bakımıyla ilgili kurumlar gelişmiştir. Buna karşın az gelişmiş veya gelişmekte olan ve geleneksel değerlerin devam ettiği toplumlarda aile yaşlıların bakım merkezi olmaya devam etmektedir. Yaşlıların ailelerin yanında mı yoksa profesyonel kurumlarda mı bakılacağı konusu, imkânların yanı sıra toplumsal değerlerle de bağlantılıdır.

Tablo 5: Yaşlıların bakımıyla ilgili aşağıdaki ifadelere hangi ölçüde katılıyorsunuz?

		Çocuklarının yanında kalmalıdır		Devlete ait huzurevlerinde kalmalıdır		Bir bakıcı tutup kendi evlerinde bakılmalıdır	
Genel Ortalama		Katılan	Katılmayan	Katılan	Katılmayan	Katılan	Katılmayan
		80,0	20,0	12,4	81,6	35,3	64,7
Cinsiyet	Kadın	74,0		14,0		37,5	
	Erkek	86,7		10,6		33,0	
Yaş	18-34	72,1		15,2		37,6	
	35-54	83,9		10,0		31,6	
	55+	85,9		11,8		37,6	
Eğitim	İlköğretim	80,3		10,8		33,2	
	Lise	79,3		15,2		36,7	
	Üniversite	80,3		12,8		39,3	
Ki-kare		Cinsiyet: P=,000 Yaş: P =,000 Eğitim: P=,862		Cinsiyet: P=,014 Yaş: P =,006 Eğitim: P= ,028		Cinsiyet: P=,032 Yaş: P =,020 Eğitim: P= ,054	

Araştırma bulgularına göre, Türk toplumunda yaşlı anne ve babaya bakma yükümlülüğüyle ilgili yüksek bir hassasiyet bulunmaktadır. Katılımcıların yüzde 94,6'sı yaşlandıklarında anne- babalarına bakmakla yükümlü olduklarını belirtmektedirler. Yine yaşlıların genel olarak çocuklarının yanında kalması gerektiğine ilişkin yaygın bir tutum vardır. Katılımcıların yüzde 80'i yaşlıların “çocuklarının yanında” kalmasından yanadır. Buna karşın yaşlıların huzurevinde bakılması gerektiğini savunan yalnızca yüzde 12,4 düzeyinde bir katılımcı mevcuttur. Toplumda yaşlıların huzurevinde kalmaktansa bir bakıcı tutup evinde bakılmasıyla ilgili beklenti daha yüksektir. Bu şekilde düşünen katılımcıların oranı yüzde 69,7 düzeyindedir. Yaşlıların nerede bakılması gerektiği konusunda katılımcılar arasında yaş ve cinsiyet anlamlı bir farklılık oluşturmazken eğitim düzeyi istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmaktadır. Üniversite mezunları diğer eğitim seviyelerine göre daha fazla oranda yaşlıların bir yardımcı desteğiyle evde bakılmasından yanadırlar.

Araştırma bulguları yaşlıların ailelerin yanında bakılmasıyla ilgili iki hususu ortaya koymaktadır. Bunlardan biri, çocuklarının yanında kalan yaşlı kadınlar yaşlı erkeklerden daha fazladır. Diğeri de kadının aile tarafı, erkeğin aile tarafına göre daha fazla oranda çocukların yanında bakılmaktadır. Türkiye’de kız çocuğunun erkek çocuğa göre daha fazla oranda tercih edilmesinin önemli nedenlerinden biri budur.

Aile Yapısına İlişkin Algı

Yapısı, değerleri, normları ve ilişkileri itibarıyla aile tüm dünyada birtakım meydan okumalarla karşı karşıyadır. Göçler sonucunda aile ve akraba bağlarının zayıflaması, ailelerin kent yaşamında yalnızlaşması, aile içi iletişimin zayıflaması, ailenin geleneksel işlevlerinin değişmesi, kötü alışkanlıkların aile yaşamına yansması, aile içi şiddetin ve geçimsizliğin artması, boşanma oranlarında artış kaydedilmesi, genç kuşakların evliliğe mesafeli yaklaşımı ve alternatif evlilik pratikleri gibi faktörler aileyi zayıflatan faktörlerdir (Reher, 2024). Türk aile yapısı da doğal olarak benzer bir süreci yaşamaktadır.

Tablo 6: Türkiye'deki aile yapısıyla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine katılıyorsunuz?

		Çok güçlüdür	Güçlüdür	Ne güçlü ne zayıftır	Zayıftır	Çok zayıftır	t-testi ve Anova
Genel Ortalama		21,3	18,4	15,5	31,8	13,0	
Cinsiyet	Kadın	19,4	21,7	15,3	33,3	10,3	N: K=1217; E=1183 X̄: K=2,93; E=3,00 SS: K=1,317 ; E=1,419 P=,211
	Erkek	23,2	14,9	15,6	30,4	15,7	
Yaş	18-34	24,4	15,7	17,5	26,8	15,5	Mean Square: Bet.Gr=14,278 Wit. Gr=1,862 F=7,668 P=,000
	35-54	23,4	19,1	12,4	36,1	9,0	
	55 ve üstü	13,7	21,0	17,1	32,8	15,3	
Eğitim	İlköğretim	21,1	17,8	11,3	32,4	17,4	Mean Square: Bet Gr.=21,063 Wit. Gr=1,857 F=11,341 P=,000
	Lise	24,7	17,3	22,7	28,3	7,1	
	Üniversite	17,3	21,5	17,2	35,4	8,6	

Araştırmada ele alınan konulardan biri de toplumun aile yapısına ilişkin algısı olmuştur. Algı her zaman realiteyle birebir örtüşmeyebilir. Zira realite bizzat var olan toplumsal gerçekliğe tekabül ederken algı bu realitenin zihinlerdeki iz düşümüne denk gelir (Wiesing, 2014, s. 69-94). Algının

oluşmasında medya ve kamuoyu başta olmak üzere çok sayıda faktör belirleyici rol oynayabilmektedir. Oysa realite bizzat yaşanan deneyimle ilgilidir. Türkiye’deki aile yapısına ilişkin algı da ailenin nesnel gerçekliğiyle tümüyle aynı olmayabilir.

Bu husus dikkate alınarak araştırma bulguları üzerinden bir analiz yapıldığında toplumda ailenin çözüldüğüne ilişkin yaygın bir kanaatin var olduğu görülür. Aile yapısının zayıfladığına, hatta çökmekte olduğuna ilişkin görüş, aile yapısının güçlü olduğuna ilişkin görüşten daha yüksektir. Katılımcıların yaklaşık yüzde 44’ü birinci görüşü paylaşırken yüzde 39,7’si ise ikinci görüşü paylaşmaktadır. T-testi ve varyans analizinden hareketle katılımcıların aile yapısıyla ilgili görüşleri arasındaki farklılığa bakıldığında cinsiyetin katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmadığı ($P=,211$), ancak yaş ve eğitim düzeyinin katılımcıların aile yapısına ilişkin algısını farklılaştırdığı görülür (ikisinde de $P=,000$).

Türkiye’de aile yapısının zayıf olduğuyula ilgili kanaatin oluşmasında aile içi ilişkilere yönelik algının rol oynadığı söylenebilir (Baran 2004; Uluocak 2015; Karadağ, 2015). Araştırmaya katılanların yüzde 59,6’sı, “aile bireyleri arasındaki iletişim güçlüdür” yargısına katılırken yüzde 78,1’i ise “aile bireyleri arasındaki iletişim zayıftır” yargısına katılmaktadır. Kadınlar erkeklere, gençler orta ve ileri yaşta katılımcılara, ilköğretim eğitimine sahip olanlarsa diğer eğitim düzeylerine göre daha fazla oranda aile bireyleri arasındaki iletişimin zayıf olduğuna dikkat çekmektedirler. Araştırmaya göre aile bireyleri arasındaki iletişimi en fazla oranda olumsuz etkileyen üç faktör bulunmaktadır. Bunlar internet (%30), sevgi/saygı eksikliği (%28,7) ve iş yoğunluğu (%19) gibi faktörlerdir.

Tablo 7: Sizce aşağıdakilerden hangisi Türkiye'deki aile birliğini en fazla tehdit etmektedir? (İlk beş faktörün dışındakiler tabloya alınmamıştır)

		Yoksulluk/ ekonomik yapı	Kötü alışkanlıklar	Aile içi şiddet	Kültür çatışması	TV/diziler	Ki-kare
Genel Ortalama		31,6	31,6	12,2	9,3	8,8	
Cinsiyet	Kadın	31,8	24,3	14,3	12,8	8,7	N=2400 X ² =95,365 Df=6 P=,000
	Erkek	31,4	39,1	10,1	5,7	9,0	
Yaş	18-34	15,9	41,2	15,8	13,1	7,9	N=2399 X ² =278,319 Df=12 P=,000
	35-54	33,8	27,0	14,0	7,0	10,7	
	55+	50,2	24,9	4,5	7,3	7,1	
Eğitim	İlköğretim	34,2	33,9	9,7	10,2	7,8	N=2398 X ² =124,843 Df=12 P=,000
	Lise	29,4	31,4	14,3	3,8	11,6	
	Üniversite	27,4	25,1	16,2	14,3	7,8	

Araştırma bulgularına göre aile birliğini en fazla tehdit eden iki faktör yoksulluk ile içki, kumar ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklardır. Katılımcıların üçte birine yakını yoksulluğa dikkat çekerken diğer üçte birine yakın bir kesimi ise kötü alışkanlıklara dikkat çekmiştir. Geçimsizlik, aile içi şiddet, televizyon, kültür çatışması ve eşlerin birbirini aldatması aile birliğinin çözülmesinde rol oynayan diğer faktörlerdir. Burada belirtilen beş faktörün dışında işaret edilen başka nedenler de söz konusudur. Ancak oranları düşük olduğu için buraya alınmamıştır.

Kısaca, Türkiye’de aile bireyleri arasındaki ilişkilerin güçlü olmasına rağmen, ailenin giderek çözüldüğüne ilişkin bir kanaat bulunmaktadır. Ekonomik yoksulluk ve yeni iletişim teknolojilerinin bunda en fazla rol oynayan faktörler olduğuna ilişkin düşünce toplumda yaygındır.

Araştırmaya katılanların aileyi tehdit eden faktörler konusundaki görüşleri cinsiyet, yaş ve eğitim değişkeni bakımından farklılık taşımaktadır ($P=,000$). Kadınlar erkeklere göre daha fazla oranda aile içi şiddet ile kültür çatışmasına dikkat çekmektedirler. İleri yaştaki katılımcılar yoksulluğa dikkat çekerken gençler aile içi şiddete ve kültür çatışmasına odaklanmaktadır. Eğitim düzeyine göre analiz edildiğinde ilköğretim mezunlarının yoksulluğa, üniversite eğitimine sahip olanların ise aile içi şiddet ve kültür çatışmasına dikkat çektiği görülür.

Aileye İlişkin Değerler

Aileye ilişkin değerler, toplumların gelenekselliğinin yanı sıra modernleşme düzeylerinin de resmini ortaya koyar. Modernleşme, değişik iktisadî, siyasi, sosyolojik ve kültürel değerlerle bağlantılı olduğu gibi, kadın-erkek ilişkisiyle de bağlantılıdır (Phillips, 2018). Bununla birlikte, kız ve erkek çocuğuna yüklenen değer, nikâhla ve karşı cinsle evlilik öncesi ilişkiyle ilgili tutum da toplumların geleneksel veya modern yaşam kalıplarına ilişkin resmini yansıtır. Geleneksel toplumlarda evlilikler çoğunlukla görücü usulüne dayanmakta olup evlenilecek kişiye ebeveynler karar vermektedirler. Yine kadın ile erkek arasındaki ilişkilerle ilgili katı kurallar ve normlar bulunmaktadır. Oysa modern toplumlarda kiminle evlenileceği eşlerin kendilerine bağlıdır. Çiftler evlenmeden önce belli bir dönem flört eder, birbirlerini tanır, ondan sonra evlenmeye karar verirler (Yıldırım, 2011a; Sadıkoğlu, 2022).

Tablo 8: Gençlerin evlenmeden önce çıkmasını veya birbiriyle arkadaşlık etmesini nasıl karşılıyorsunuz?

		Olumlu karşılıyorum	Normal karşılıyorum	Olumsuz karşılıyorum	Ki-kare
Genel Ortalama		37,3	36,8	25,9	
Cinsiyet	Kadın	42,9	38,8	18,4	N=2383 X ² =77,167 Df=2 P=,000
	Erkek	31,6	34,8	33,7	
Yaş	18-34	37,6	34,2	28,3	N=2385 X ² =33,165 Df=4 P=,000
	35-54	32,4	43,1	24,6	
	55+	44,3	31,2	24,5	
Eğitim	İlköğretim	31,5	36,7	31,8	N=2384 X ² =65,993 Df=4 P=,000
	Lise	43,8	38,6	17,6	
	Üniversite	44,6	34,6	20,7	

Araştırmada Türk toplumunda bu yöndeki tutumları sorgulamak üzere katılımcılara gençlerin evlenmeden önce çıkmasıyla ilgili bir soru yöneltilmiştir. Toplumda, gençlerin evlenmeden önce çıkmasını, arkadaşlık kurmasını veya flört etmesini genel olarak olumlu veya normal gören bir eğilim bulunmaktadır. Katılımcıların yüzde 37'si bu durumu olumlu karşılarken yüzde 36,6'sı ise normal karşılımaktadır. Konuya olumsuz bakanların oranı tüm katılımcıların dörtte birine denk gelmektedir. Evlilik öncesi kadın erkek ilişkisiyle ilgili genç kuşaklara yönelik yapılan başka çalışmaların bulguları burada ulaşılan araştırma bulgularıyla benzerlik taşımaktadır (Baş, 2021). Ev-

lilik öncesi arkadaşlık ilişkisiyle ilgili cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır ($P=,000$). Kadınların evlilik öncesi ilişkiye erkeklerden belirgin biçimde daha fazla oranda olumlu baktığı görülmektedir. Yine ileri yaştaki katılımcılar genç ve orta kuşaktakilere, üniversite eğitime sahip olanlara ilköğretim ve lise eğitime sahip olanlara göre daha fazla oranda evlilik öncesi arkadaşlığa olumlu yaklaşmaktadır.

Aileyi ilgilendiren değerlerden biri de evlilikte nikâh konusudur. Geleneksel toplumlarda evlilik genel olarak din adamı tarafından kıyılan dinî nikâha dayanır. Modern toplumlarda ise evlilikler resmî (medeni) nikâha dayanır. Batılı toplumlarda medeni nikâh esas olmakla birlikte birçok yerde kiliseler de bu sürece dâhil olmakta ve evlilik kilisede kıyılan nikâh ile resmîleşmektedir. Türkiye’de evlilik devlet memurunun Medeni Kanun hükümleri uyarınca kıydığı resmî nikâha dayanmaktadır. Ancak toplumsal bir değer olarak çiftler genel olarak resmî nikâhla birlikte dinî nikâh da kıyarlar.

Tablo 9: Evlilikte nikâhla ilgili aşağıdaki yargılara katılıyor musunuz?

		Hem dinî nikâh hem de resmî nikâh olmalı		Resmî nikâh yeterli		Dinî nikâh yeterli		Nikâh çok da önemli değil	
Genel Ortalama		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
		82,1	17,9	37,5	62,5	8,2	91,8	21,5	78,5
Cinsiyet	Kadın	83,2		36,4		7,4		20,5	
	Erkek	81,1		38,6		9,1		22,5	
Yaş	18-34	81,6		31,5		7,5		20,6	
	35-54	77,9		42,1		7,2		18,9	
	55+	89,2		39,1		10,8		27,9	

Eğitim	İlköğretim	88,6	26,9	2,3	24,7
	Lise	81,8	45,8	14,4	16,4
	Üniversite	64,9	55,0	16,2	20,3
Ki-kare		Cinsiyet P=,181 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,000	Cinsiyet: P=,270 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,000	Cinsiyet: P=,119 Yaş: P=,031 Eğitim: P=,000	Cinsiyet: P=,355 Yaş: P=,006 Eğitim: P=,004

Araştırma bulgularına göre Türk toplumunda yaygın olan anlayış dinî nikâhla resmî nikâhın bir arada bulunmasına dayanmaktadır. Sadece resmî nikâhın yeterli olduğu görüşüne katılanların oranı yüzde 37,5 iken ikisinin birlikte bulunması gerektiği düşüncesine katılanların oranı yüzde 82,1 düzeyindedir. Buna karşın sadece dinî nikâhın yeterli olduğu görüşüne katılanların oranı yüzde 8,2 gibi düşük düzeyde kalmaktadır. Türkiye’de resmî nikâh, yaptırım gücü olan, yasalar çerçevesinde karşılıklı hak ve yükümlülükler getiren bir nikâhtır. Oysa dinî nikâh evliliğin toplumsal düzeyde kabulünü ve meşruiyetini sağlayan bir nikâh türüdür. Resmî nikâhla birlikte dinî nikâhın da kıyılmak istenmesinin nedeni bu toplumsal meşruiyete dayanmaktadır. Öte yandan evlilikte nikâhın çok da önemli olmadığı şeklindeki görüşe katılanların oranı yüzde 21,5 düzeyindedir. Evlilikte nikâhı önemsememe bakımından kadınlara erkeğin tutumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken ($P=,355$), değişik yaş ($P=,006$) ve eğitim ($P=,004$) gruplarına mensup katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Evlilik öncesi ilişkiler ve evlilikte nikâh konusundaki tutumu dikkate alındığında Türk toplumunda modern değerlerle geleneksel değerlerin terkibine dayalı bir anlayışın hâkim olduğu söylenebilir. Türk toplumunda geleneksel değerlerin tümüyle yok olmadığını, ancak modern değerlere göre düşük düzeyde seyrettiği görülmektedir. Öte yandan evlilikte nikâhsızlık modern sanayi toplumlarından çok post-endüstriyel toplumun bir özelliği olup bu özelliğin Türkiye’de de yaygınlık gösterdiği görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, sanayi toplumunun aile modeli çekirdek aile yapısı olup bu aile çiftlerin haklarını ve yükümlülüklerini yasalarla belirleyen resmî nikâha dayanmaktadır. Avrupa’da nikâhsız beraberliklerin yaygınlaşmasıyla birlikte konuyla ilgili yasal düzenleme yapma ihtiyacı doğmuştur. Bunun sonucunda bazı ülkelerde

evlilikte olduğu gibi eşlere karşılıklı hak ve yükümlülükler getiren ve çocuğun haklarını güvence altına alan yasal düzenlemeler yapılmıştır (Danielsen, 1983). Ancak Avrupa da dâhil olmak üzere dünyanın birçok yerinde nikâhsız birlikteliklerde eşlerin hak ve yükümlülükleri belirsiz olduğu gibi çocuğun nesebi ve hakları konusu da belirsizlik taşımaktadır.

Kadının Rolüne ve Çalışmasına İlişkin Tutumlar

Geleneksel kadın ve erkek rolleri kadını aileden sorumlu tutarken ailenin geçimini erkeğe yüklemektedir. Bu da doğal olarak siyasette, ekonomide, toplumsal hayatta erkeği kamusal alan aktörü olarak ön plana çıkarmaktadır. Oysa modern toplum, eşitlikçi cinsiyet rollerine dayanır ve kadınların erkeklerle iktisadî yaşamda, siyasette, toplumsal yaşamda, kısaca hayatın her alanında eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmasını gerektirir. Modernleşme, kadınların eşitlik temelinde kamusal alanda yer almasının önünü açmıştır. Eşitlikçi normlara rağmen kadınların erkeklerle her alanda benzer biçimde yer almadığı gerçeği gelişmiş veya gelişmekte olan tüm toplumlarda karşılaşılan bir sorundur. Kadınlar, değişik nedenlerden kaynaklanan cam tavan sendromu ile karşılaşmaktadırlar (Çaha vd., 2016). Bu bakımdan bazı ülkelerde pozitif ayrımcılık uygulamaları devreye sokularak kadınların erkeklerle eşit fırsat ve imkânlardan yararlanmasını sağlama yoluna gidilmektedir. Özellikle İskandinav ülkeleri ve bazı Latin Amerika ülkeleri bu konuda başı çekmektedirler (Dyvik, 2024). Bu ülkelerde kadınların siyasette ve karar mekanizmalarında belli oranda yer almasını garanti eden kota uygulamasına yer verilmektedir. Kota uygulaması son zamanlarda başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde yaygınlık kazanmaktadır.

Osmanlı'da on dokuzuncu yüzyılın ortalarında başlayan reformların odağında kadının kamusal alanda yer almasını sağlayıcı adımlar atılmıştır. Kadınlara birçok Avrupa ülkesinden daha önce kamu okullarında eğitim imkânı sağlanmış, mirasta eşit paylaşıma ilişkin hukuki düzenlemeler yapılmış ve kadınların çalışma yaşamında yer almasına ilişkin politikalar geliştirilmiştir (Çaha, 2023, s. 446-452). Cumhuriyet Dönemi'ne geldiğimizde devlet kadın-erkek eşitliğini temel felsefe olarak benimsemiş, kadınların eşit hak ve yükümlülüklerle kamusal alanda yer almasını sağlayıcı köklü hukuksal düzenlemeler yapmıştır. Ne var ki, eşitlikçi hukuksal düzenlemelere rağmen kadınlar iş yaşamında, siyasette, karar mekanizmalarında erkeklerin gerisinde yer almaktadırlar.

Tablo 10: Kadın ve erkeğin rolüyle ilgili aşağıdaki yargılara katılıyor musunuz?

		Kadın ailedeki işlerden, erkek ailenin geçiminden sorumlu olmalı		Ailedeki işler ve ailenin geçimi ikisinin ortak sorumluluğunda olmalı	
Genel Ortalama		Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum
		48,9	51,1	81,3	18,7
Cinsiyet	Kadın	49,1		77,9	
	Erkek	48,8		84,8	
Yaş	18-34	42,1		86,1	
	35-54	58,0		78,7	
	55+	45,0		78,3	
Eğitim	İlköğretim	45,9		84,2	
	Lise	53,9		77,2	
	Üniversite	50,3		78,5	
Ki-kare		Cinsiyet P=,902 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,004		Cinsiyet P=,000 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,000	

Türk toplumunun kadın-erkek rollerine ilişkin tutumunu sorgulamak üzere araştırmaya katılanlara iki yargı verilmiş ve bunlara katılıp katılmadıkları sorgulanmıştır. Katılımcıların yüzde 81,3'ü “ailedeki işler ve ailenin geçimi ikisinin ortak sorumluluğunda olmalıdır” yargısına katılmaktadır. Buna karşın, “kadın ailedeki işlerden, erkek ise ailenin geçiminden sorumlu olmalıdır” yargısına katılanların oranı yüzde 48,9'dur. Dolayısıyla Türk toplumunda aile sorumluluğu konusunda eşitlikçi anlayış geleneksel bakış açısından daha yaygındır. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun (2013, s. 22) araştırması da benzer bir tabloyu ortaya koymuştur. Kadınla erkeğin aile sorumluluğunu eşit derecede üstlenmesi konusunda cinsiyet, yaş ve eğitim değişkeni katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya koymaktadır (üçü için de P=,000).

Kadının herhangi bir işte çalışması, kadın açısından ekonomik bağımsızlık, öz güven ve kendisini gerçekleştirme imkânı sağlar. Kadının bir işte çalışması bununla birlikte aile yaşamını da ilgilendirir. Aile yaşamı söz konusu olduğunda kadının çalışmasına karşı olanlar annelik ve çocuk bakımını gerekçe gösterirken çalışmasından yana olanlar ise kadının aile ekonomisine katkısının yanı sıra, çalışmanın kadın açısından sosyal işlevine dikkat çekmektedirler. Araştırma bulguları, Türk toplumunun, kadının çalışmasının aileye pozitif yönde yansıdığı görüşünde olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların yüzde 24,4'ü kadının çalışmasının aileyi zayıflattığını düşünürken yüzde 8,4'ü aileyi etkilemediğini, yüzde 60,2'si ise aileye güç kattığını düşünmektedir.

Aile İçi Şiddet ve Boşanma

Aile içi şiddet, Dünya Sağlık Örgütüne göre tüm dünyada yaygındır. Yapılan bir araştırmaya göre Amerika'da her yıl yaklaşık 4 milyon kadın fiziksel şiddete ve kötü muameleye maruz kalmaktadır. Pekin Evlilik ve Aile Araştırma Enstitüsü, Çin'de 1995 yılında kocaların yüzde 23'ünün eşlerini dövdüklerini kabul ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Şili'de iki yıl veya daha uzun süre bir erkekle birlikte olan kadınların yüzde 60'ı yaşadığı erkek tarafından kötü muamele görmüştür. Japonya'da yapılan bir araştırmanın sonucuna göre kadınların yüzde 59'u eşi tarafından fiziksel olarak kötü muameleye maruz kalmıştır. İngiltere'de resmî istatistiklere göre haftada iki kadın partnerleri tarafından öldürülmekte, kadınların yüzde 10'u her an için şiddete uğramakta, tüm kadınların üçte biri de yaşamları boyunca bir şekilde şiddete maruz kalmaktadır (Giddens ve Sutton, 430-431). Dolayısıyla kadına karşı şiddet az gelişmiş toplumların yanı sıra gelişmiş toplumlarda da görülen bir sorundur.

Aile içi şiddet, son yıllarda Türkiye'nin gündemini yoğun biçimde meşgul eden bir konu hâline gelmiştir. Kadın hakları yönünde mücadele eden kadın hareketlerinin gelişmesi ve bu konuda hassasiyet gösteren bir kamuoyunun oluşması, aile içi şiddeti toplumun gündemine taşımıştır. Son zamanlarda devlet, kadına karşı şiddet ile mücadele amacıyla ciddi önlemler almaktadır. Bu konuyla ilgili dikkat çeken adımlardan biri 2011 yılında İstanbul'da imzalanan İstanbul Sözleşmesi ile atılmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi ilk imzalayan ülke olmuş, ardından da bu sözleşmenin içerdiği normlar ışığında 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu'nu çıkarmıştır (Resmî Gazete, 2012). Ne var ki, İstanbul Sözleşmesi ile ilgili kamuoyunda yapılan yoğun eleştiri ve tartışmaların sonucunda Türkiye 2021'de sözleşmeden çekilmiştir. Ancak sözleşme ışığında çıkarılmış olan 6284 Sayılı Yasa yürürlüktedir.

Devlet, şiddeti önleme çerçevesinde çok yönlü çalışmalar gerçekleştirmiştir. Başta Anayasa olmak üzere tüm yasalar bir yandan kadın-erkek eşitliğini

sağlayacak, bir yandan da kadına karşı her tür şiddeti önleyecek şekilde revize edilmiştir. Bununla birlikte, ilgili kamu personeline (jandarma, polis, yargıç vs.) eğitimler verilmiş ve yetkililer şiddete karşı bilinçlendirilmiştir. Kadınları şiddete karşı korumak üzere her ilde Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM) kurulmuştur. Ne var ki, bu önlemlere rağmen kadına karşı şiddetin önüne geçilememektedir. Bir kısmı cinayetle sonuçlanan kadına yönelik şiddet haberleri medyada artarak yer almaya devam etmektedir (Yılmaz ve Ören, 2021).

Tablo 11: Yakın çevrenizde şiddete maruz kalan aile bireyi var mı? (Sürekli şiddete maruz kaldığını belirtenler)

		Eşi tarafından şiddet gören kadın	Eşi tarafından şiddet gören erkek	Anne baba tarafından şiddet gören çocuk
Genel Ortalama		12,1	4,0	8,2
Cinsiyet	Kadın	14,1	4,7	11,0
	Erkek	10,2	3,2	5,2
Yaş	18-34	19,7	6,8	15,0
	35-54	6,1	2,6	2,4
	55+	10,3	2,1	7,1
Eğitim	İlköğretim	11,7	2,8	10,7
	Lise	11,7	6,7	4,3
	Üniversite	13,7	3,6	6,3
Ki-kare		Cinsiyet P=,000 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,562	Cinsiyet P=,000 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,001	Cinsiyet P=,000 Yaş: P=,000 Eğitim: P=,000

Aile içi şiddet, mahrem bir konu olduğu için toplumda ne kadar yaygın olduğuna ilişkin tam bir bilgiye ulaşmak zordur. Bu konudaki bilgiler ancak ifşa edilen şiddet vakaları üzerinden derlenebilmektedir. Araştırmada bu konu “Yakın çevrenizde şiddete maruz kalan bir aile bireyi var mı?” şeklinde dolaylı bir soru üzerinden test edilmiştir. Soru, sadece fiziksel şiddeti değil, psikolojik

şiddeti de kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Katılımcıların yüzde 12,1'i sürekli, yüzde 13,7'si ise bazen eşi tarafından şiddet gören bir kadın bulunduğunu belirtmektedir. Katılımcılar arasında eşi tarafından şiddete maruz kalan erkeklerin bulunduğu da işaret edenler olmuştur. Katılımcıların verdiği bilgiye göre eşi tarafından sürekli şiddete maruz kalan erkek oranı yüzde 4 iken, bazen şiddete uğrayanların oranı ise yüzde 28,9'dur. Öte yandan anne ve babası tarafından şiddete maruz kalan çocukların sayısı da az değildir. Katılımcıların yüzde 8,2'sinin yakın çevresinde sürekli, yüzde 28,8'nin ise bazen şiddet gören bir çocuk bulunmaktadır. Bu veriye göre, aile içinde sadece kadın değil, erkek ve çocuk da sözlü, psikolojik veya fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Bu da şiddetin Türkiye'deki aile yaşamıyla ilgili dikkate değer bir sorun olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de eskiden kol kırılır yen içinde kalır anlayışı hâkim olduğu için aile içi şiddet hem mahrem kalmaktaydı hem de kabullenilen bir durumdu. Fakat eğitim düzeyinin yükselmesi, özgürlük ve bireyselleşme kültürünün yaygınlaşması, ekonomik bağımsızlık imkânının artması, konuya dikkat çeken kadın hareketlerinin gelişmesi gibi faktörler şiddeti kabul edilir bir eylem ve mahrem bir konu olmaktan çıkarmıştır (Özkaya vd., 2011, s. 155-158). Medyada, siyasette, akademide, yargı camiasında ve sinema sektöründe gelişen duyarlılık, şiddete maruz kalan kadınların bu durumu ifşa etmelerini veya bu durumdan kurtulmanın yollarını aramalarını kolaylaştırmıştır.

Türkiye'de şiddet söz konusu olduğunda şiddet uygulayan eşe belli bir süre evden uzaklaştırma cezası verilmektedir. Bu konu da araştırmaya katılanlara bir soru olarak yöneltilmiştir. Araştırmaya katılanların yüzde 13'ü şiddet durumunda erkeğe verilen evden uzaklaştırma cezasının kesinlikle yanlış olduğunu, yüzde 10,5'i ise yanlış olduğunu belirtmektedir. Buna karşın kararı doğru bulanların oranı yüzde 35,2, kesinlikle doğru bulanların oranı ise yüzde 25,1 düzeyindedir. Evden uzaklaştırma cezasını kesinlikle doğru bulduğunu belirten kadınların oranı erkeklerin oranından belirgin biçimde daha fazladır. Erkeklerin oranı yüzde 18,6 iken kadınların oranı yüzde 31,4'tür. Yine ileri yaştaki katılımcılar gençlere, üniversite mezunu katılımcılar ise ilköğretim ve lise eğitimine sahip katılımcılara göre daha fazla oranda evden uzaklaştırma cezasını onaylamaktadırlar.

Aile içi şiddetin sonuçlarından biri boşanmadır. Boşanma oranları genelde dünyada hızla artmaktadır. Avrupa'da evlilik oranları azalırken boşanma oranlarında artış görülmektedir. Avrupa İstatistik Ofisinin (Eurostat) (2023) verdiği bilgilere göre 2023'te 27 AB ülkesinde gerçekleşen ortalama evliliklerin yarısı kadar boşanma vakası yaşanmıştır. 1964'ten bu yana AB üyesi ülkelerde

evlilik oranı yarı yarıya azalmışken boşanma oranı iki katına çıkmıştır. Karşılıklı anlaşmalarla boşanmaların kolaylaşması, ekonomide refah seviyesinin artması, değişen cinsiyet rolleri ile birlikte kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması, ön plana çıkan bireyselleşme, evliliğin tatmin edici bir ilişki olmaktan çıkması, bireylerin farklı alternatiflere sahip olması, kötü alışkanlıklar ve değişen kültürel değerler boşanmada rol oynayan belli başlı faktörlerdir (White, 1990, s. 904-906; Giddens ve Sutton, s. 408-409). Boşanma bazı durumlarda eşler ve çocuklar için bir sorundan kurtulmayı sağlarken bazı durumlarda eşlerde ciddi psikolojik sorunlara ve travmalara yol açabilmektedir (Aydın, 2023).

Tablo 12: Türkiye’de boşanma oranı giderek yükseliyor; siz bunu neye bağlıyorsunuz? (İlk beş faktörün dışındakiler tabloya alınmamıştır)

		Ekonomik sebepler	TV/internet	Sevgi saygı eksikliği	Aldatma	Geçimsizlik	Ki-kare
Genel Ortalama		45,0	8,6	6,7	5,7	5,2	
Cinsiyet	Kadın	42,0	9,3	6,9	4,9	6,3	N=1966 X ² =173,660 Df=25 P=,000
	Erkek	48,3	8,0	6,6	6,5	4,0	
Yaş	18-34	39,4	14,4	7,2	9,2	7,2	N=1968 X ² =417,339 Df=50 P=,000
	35-54	47,0	6,5	7,7	2,7	2,7	
	55+	48,7	5,1	4,9	5,4	6,3	
Eğitim	İlköğretim	49,0	11,1	5,6	8,9	4,0	N=1967 X ² =392,839 Df=50 P=,000
	Lise	45,6	5,4	7,5	2,7	7,9	
	Üniversite	34,7	7,1	8,6	1,7	4,4	

Türkiye’de boşanma oranlarında son zamanlarda astronomik artışlar görülmektedir. TÜİK verilerine (2024b) göre 2001 yılında boşananların evlilik yapanlara oranı yüzde 16,9 iken 2024 yılında bu oran yüzde 33’e çıkmıştır. Buna göre 2024 yılında evlilik sayısının yüzde 33’ü kadar boşanma vakası meydana gelmiştir. Özekin ve Süküti (2023) kadınların sosyoekonomik statüleri ile boşanma oranları arasındaki ilişkiyi farklı sosyoekonomik özelliklere sahip bölgelerde incelemiştir. TÜİK’in 2008, 2014 ve 2019 yıllara ait verilerini kullanan araştırmacıların bulgularına göre kadınların sosyoekonomik statüsünün yükselmesi boşanma oranlarını doğrusal olarak etkilemektedir. Sosyoekonomik açıdan gelişmiş olan bölgelerdeki boşanma oranları düşük sosyoekonomik bölgelere göre daha fazladır. Doğudan batıya gidildikçe boşanma oranları artma eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte eğitim düzeyi yüksek olan kadınlarda, düşük eğitimi olanlara göre daha fazla oranda boşanma eğilimi görülmektedir.

Araştırmamızın bulgularına göre Türk toplumu Türkiye’deki boşanmaların temelinde yer alan en önemli faktörün ekonomik nedenler olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya katılanların yüzde 45’i ekonomik sebepleri, yüzde 8,6’sı televizyonu, yüzde 6,7’si sevgi ve saygı eksikliğini, yüzde 5,7’si aldatmayı ve yüzde 5,2’si geçimsizliği boşanmanın en önde gelen beş nedeni olarak belirtmiştir. Araştırmaya katılanlara yöneltilen açık uçlu soruya gelen cevaplara göre televizyondaki diziler, sevgi ve saygı eksikliği, aldatma, şiddetli geçimsizlik, ahlaki çöküntü, kadınların bilinçlenmesi, aile yapısının bozulması, hayat şartlarının zorlaşması ve internet katılımcılar tarafından boşanmaların nedeni olarak işaret edilen diğer faktörlerdir. Başka araştırmalarda sıralamalar farklı olmakla birlikte benzer nedenlerin boşanmaya yol açtığı tespit edilmiştir (Özkaya, 2011).

Türk Medeni Kanunu’na göre boşanma durumunda erkek, boşandığı eşe çalışmadığı veya yeni bir evlilik yapmadığı sürece nafaka vermeye yükümlüdür. Bu konu son zamanlarda, istismara yol açtığı iddiasından hareketle Türkiye’de tartışma konusu olmuştur. Araştırmaya katılanların nafaka konusundaki görüşleri incelendiğinde %57,6’sının nafakanın makul bir süreye kadar verilmesi, %46’sının boşandığı eşe çalışmadığı sürece ödenmesi, %37,3’ünün evli kaldığı süre kadar olması, %20,5’inin ise hiç verilmemesi gerektiği görüşünde olduğu görülmüştür. Boşanma durumunda erkeğin boşandığı eşe hiç nafaka vermemesi konusunda kadınlarla erkeklerin tutumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($P=,076$). İki benzer oranlarda nafakaya karşı tutum sergilemektedirler.

Aile Yaşantısından Memnuniyet

Tolstoy'un *Anna Karenina* romanı, "Bütün mutlu aileler birbirine benzer; her mutsuz ailenin mutsuzluğu ise kendine özgüdür." şeklinde bir ifade ile başlar (Tolstoy, 2011). Tolstoy bu romanda Rus toplumunda üst düzey sosyoekonomik statüye sahip olmasına rağmen aile içi ilişkilerden dolayı mutsuz bir kadının yaşam öyküsüne dikkat çeker. Aile yaşamından memnuniyeti belirleyen çok sayıda birbiriyle bağlantılı faktör vardır. Ekonomik faktörlerin yanı sıra karı-koca ilişkisi, ebeveyn-çocuk ilişkisi, aile bireylerinin psikolojik durumu ve beklentileri aile mutluluğunu belirleyen faktörlerdir. Kuşkusuz insan mutluluğunun ailedeki huzur ve mutluluk ortamıyla bağlantısı vardır. Ailedeki iç çatışmalar, kavgalar, huzursuzluklar, geçimsizlikler doğal olarak aile bireylerinin ruh yapısına yansır ve böyle bir aile yapısı bireyler için huzurlu bir ortam olmaktan çıkar. Yapılan araştırmalara göre bir ülkedeki ekonomik refah düzeyi ile mutluluk ve yaşam memnuniyeti arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusudur (O'Connor, 2017). Ancak *Anna Karenina* örneğinde görüldüğü gibi toplumsal refahın mikro düzeydeki toplumsal kurum olan ailelere benzer biçimde yansımada bir gerçektir.

Tablo 13: Aile yaşantınızdan genel olarak hangi düzeyde memnunsunuz?

		Hiç memnun değilim	Memnun değilim	Ne memnunum ne memnun değilim	Memnunum	Çok memnunum	t-testi ve Anova
Genel Ortalama		13,6	6,5	24,4	33,7	21,8	
Cinsiyet	Kadın	7,1	8,4	35,6	29,1	19,8	N: K=1217=; E=1183 X̄: K=3,46; E=3,41 SS: K=1,114; E=1,424 P=,000
	Erkek	20,2	4,5	12,9	38,5	23,9	
Yaş	18-34	19,5	7,6	29,8	25,0	18,1	Mean Square: Bet. Gr=58,438 Wit. Gr=1,580 F=36,978 P=,000
	35-54	10,3	4,0	26,8	35,9	23,0	
	55+	10,2	8,5	13,4	42,7	25,2	

Eğitim	İlköğretim	17,7	7,9	26,2	32,1	16,2	Mean Square: Bet. Gr=71,259 Wit. Gr=1,570 F=45,379 P=,000
	Lise	8,0	5,2	24,3	30,6	31,9	
	Üniversite	9,9	4,3	19,8	42,2	23,7	

Araştırma bulgularına göre toplumun yarısından fazlası aile yaşantısından genel olarak memnun veya çok memnundur. Bu duyguya sahip olanların oranı yüzde 55,5 düzeyindedir. Öte yandan katılımcıların yüzde 19,1'i aile yaşantısından memnun olmadığını belirtmektedir. Araştırmaya katılanların yüzde 24,4'ü ise aile yaşantısındaki memnuniyet konusunda net bir tutuma sahip değildir. Bu veriye göre toplumun yarısından fazlası aile yaşantısından memnun olmakla birlikte memnun olmayanların toplumun beşte birlik bir kesimini oluşturması önemli bir soruna işaret etmektedir. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun (2012, s. 66) yaptıkları araştırmaya göre 2012 yılında aile yaşantısından memnun olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 75 iken memnun olmadığını belirtenlerin oranı yüzde 6 civarındaydı. Türkiye'de o tarihten bu yana aile yaşantısındaki memnuniyetsizliğin ciddi bir artış içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma bulgularına göre erkekler kadınlardan, ileri yaştaki katılımcılar genç kuşaklardan, yüksek eğitimi olanlar ise düşük eğitimi olanlardan daha fazla oranda aile memnuniyetine sahiptir. Özellikle erkeklerle kadınların aile memnuniyeti arasındaki fark dikkat çekicidir. Kadınların yüzde 48,9'u aile yaşamından memnun olduğunu belirtirken bu oran erkeklerde yüzde 62,4 düzeyinde seyretmektedir.

Aile yaşamından memnuniyet düzeyinin ekonomik durumla ne kadar bağlantısı vardır? Bu konuyu test etmek üzere araştırmaya katılanlara "Ailenin toplam geliri ailenin ihtiyacını karşılayabiliyor mu?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcıların yüzde 25,8'i rahatlıkla karşılıyor, yüzde 20,1'i karşılıyor şeklinde cevap vermiştir. Buna karşın katılımcıların yüzde 26,6'sı toplam gelirinin aile ihtiyacını karşılamadığını, yüzde 12,7'si ise hiç karşılamadığını belirtmiştir. Bu veriye göre ailenin toplam gelirinin ailenin ihtiyacını karşılamadığını belirten yüzde 39,3 düzeyinde bir kitle mevcuttur. Bu oran aile yaşamından memnun olmadığını belirtenlerin iki katından fazla olmakla birlikte aile yaşantısından memnuniyet ile ailenin toplam geliri arasında istatistiksel olarak güçlü bir ilişki bulunmuştur ($P=,000$; $r=323^{**}$). Aile gelirini yeterli bulmayanların yüzde 38,6'sı aile yaşantısından memnun

iken yüzde 31,8'i memnun değildir. Buna karşın aile gelirini yeterli bulanların yüzde 70,1'i aile yaşantısından memnun olup yüzde 13,6'sı aile yaşantısından memnun değildir. Bu veriye göre aile gelirinin artışı aile yaşantısından memnuniyete olumlu yönde yansımaktadır.

Sonuç

Araştırmanın birbiriyle bağlantılı önemli tespitleri arasında ön plana çıkan bazı hususlar mevcuttur. Kadının sosyal rolü, nikâhlı beraberlik ve kadın-erkek ilişkisiyle ilgili olarak Türk toplumunda geleneksel ve modern değerlerin terkiğine dayalı bir anlayışın hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Toplumda, kadının bir meslek sahibi olarak çalışmasına ilişkin beklenti annelik rolüne ilişkin beklentiyle el ele gitmektedir. Yine çiftler, evliliklerini resmî nikâhla tescil ettirirken bir yandan da dinî nikâh kıyma ihtiyacı hissetmektedirler. Gençlerin evlenmeden önce çıkması veya arkadaşlık kurması toplum tarafından hoşgörüle karşılanan bir davranıştır.

Türk toplumunda tek veya iki çocuk sahibi olma eğilimi yaygınlaşmaktadır. Kadınların eğitim düzeyinin artmasına ve meslek yaşamında yer almasına bağlı olarak görülen ideal çocuk sayısı 2 olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak gerçekte birçok aile bu sayının altında kalmaktadır. Bunda eşlerin önceliklerinin değişmiş olmasının, çocuk bakımıyla ilgili destekleyici politikaların yetersizliğinin ve çocuktan beklentinin değişmesinin rol oynadığı söylenebilir. Türk toplumunda çocuğa yüklenen değer ve çocuktan beklenti değişmiş bulunmaktadır. Kız çocukları erkek çocuklarına göre tercih edilir hâle gelmiştir. Bununla birlikte, ailenin akrabalık bağları daha çok kadın tarafı üzerinden sürdürülmektedir. Kadın tarafıyla kurulan ilişki, erkek tarafıyla kurulan ilişkiden daha yoğun ve sıklıdır.

Araştırma bulgularına göre toplumda aile yapısının zayıfladığına, hatta çökmekte olduğuna ilişkin bir algı bulunmaktadır. Aile yapısının zayıflamasında yoksulluk, şiddetli geçimsizlik, aile içi şiddet ve yeni iletişim araçlarının rol oynadığına ilişkin yaygın bir kanaat mevcuttur. Yasaların kadına yönelik şiddette yeterince caydırıcı olmadığına, bunun da aileye olumsuz yönde etki ettiğine ilişkin düşünce araştırmanın önemli bulguları arasında yer almaktadır.

Türk aile yapısının gerek yapısal özellikleri gerekse değerleri ve barındırdığı ilişki biçimleri bakımından değişim sürecinde olduğu görülmektedir. On dokuzuncu yüzyılın başlarında başlayan ve Cumhuriyet Dönemi reformlarıyla ileri aşamaya taşınan modernleşme sürecinin aileye yansması da aynı yönde olmuştur. Türkiye'de aile yapısal özellikleri, değerleri ve ilişki biçimleriyle bir

yandan modern özellikler taşıırken bir yandan da geleneksel değerleri muhafaza etmeye çalışmaktadır. Modern değerler Türk aile yapısında baskın olmakla birlikte aile geleneksel değerleri de korumaktadır. Buradan hareketle Türk aile yapısının modern değerlerle geleneksel değerlerin terkiğine dayanan kendine özgü bir karakter taşıdığı söylenebilir.

Kaynakça

- Aydın, K. B. (2023). Türkiye’de boşanma olgusunun bekar danışmanlığı teorisi açısından değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (56), 1004-1032.
- Baran, A. G. (2005). Yaşlı ve aile ilişkileri: Ankara örneği. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Baş, E. (2021). Evlilik: Modernleşme sürecinde kuşaklararasıda yaşanan değişim. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 20(2), 821-845.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (2013). *Distant Love: Personal life in the global age*. Polity Press.
- Beşirli, H. (2020). Aile, kuşaklar ve toplumsal değişme. L. Eraslan (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 34-59), Anadolu Üniversitesi.
- Bruni, M. L. ve Ugolini, C. A. (2006). Note on the choice between formal and informal care for elderly people. *Swiss journal of economics and statistics*, 142(5), 85-90. <http://econpapers.repec.org/article/sesarsjes>. (Erişim tarihi: 25 Temmuz, 2025).
- Can, İ. (2013). Ailenin tarihsel gelişimi, dünü, bugünü ve yarını. M. Aydın (Der.). *Sistemik Aile Sosyolojisi* içinde (s. 65-91), Çizgi Kitabevi.
- Canatan, A. (2008a). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Palme Yayıncılık.
- Canatan, A. (2008b). Yaşlılıkta kadın. *AKEV Akademi Dergisi* (34), 339-356.
- Canatan, A. (2020). Aile, yaşlılık ve değişme. L. Eraslan (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 152-181). Anadolu Üniversitesi.
- Canatan, K. (2011a). Aile hakkında kuramsal perspektifler. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. baskı, s. 31-50), Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2011b). Tarihsel-toplumsal değişme ve aile içi ilişkiler. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. baskı, s. 97-119), Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2011c). Dünyada ve Türkiye’de çocuk algıları ve cinsiyet öncelikleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. baskı, s. 197-213).
- Canatan, K. (2011d). Dünyada ve Türkiye’de aile politikaları. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. baskı, s. 217-234), Açılım Kitap.
- Ceylan, H. (2015). Modern değerden sosyal soruna yaşlılık: Geleneksel toplumdan modern topluma değişen yaşlılık algısı. H. Ceylan (Der.). *Modern Hayat ve Yaşlılık* içinde (s. 25-53), Nobel.
- Cuaresma, D. C. N. vd. (2025). Threshold fertility fort he avoidance of extinction under critical conditions. *Plos one*, 20(4). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0322174>. (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2025).

- Çağan, K. (2011). Ailenin işlevleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. baskı, s. 83-93), Açılım Kitap.
- Çaha, Ö. (2023). *Sivil kadın*. 5. baskı, Sayda.
- Çaha, Ö. vd. (2016). *Türkiye'de cam tavan sendromu*. Kadem.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2013). *Türkiye'de aile, iş ve toplumsal cinsiyet*. Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi.
- Çaycı, A. E. ve Çaycı, B. (2018). Sosyalleşme yanılsaması: Dijital kalabalıklar içinde yalnızlaşan bireyler. A. Z. Özgür ve A. İşman (Der.) İletişim Çalışmaları içinde (s. 44-61), Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- D'Antonio, W. V. (1985). The American catholic family: Signs of cohesion and polarization. *Journal of Marriage and Family*, 47(2), 395-405.
- Danielsen, S. (1983). Unmarried partners: Scandinavian law in making. *Oxford Journal Of Legal Studies*, 3(1), 59-76.
- Das, A. (2021). Secularism, family ties and loneliness: A multilevel longitudinal study of ten European societies. *Social Science Research*, 101(July), 1-42. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2021.102619>. (Erişim tarihi: 27 Temmuz 2025).
- Dikeçligil, F. B. (2012). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 8(31), 21-52.
- Dikeçligil, F. B. ve Sadıkoğlu, Z. Z. (2023). Beğlü Dikeçligil ile Türkiye'de aileye dair. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(1), 11-26.
- Duben, A. (2012). *Kent, aile, tarih*. 3. baskı, İletişim.
- Dyvik, E. H. (2024). Women in the nordic countries: Statistics and facts. Statista, <https://www.statista.com/topics/9893/women-in-the-nordic-countries/#topicOverview>. (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2025).
- Eraslan, L. ve Demirel, M. E. (2020). Aile kavramı ve sosyolojisi. L. Eraslan (Der.) *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 3-33). Anadolu Üniversitesi.
- Eurostat. (2023). Marriage and divorce statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics (Erişim tarihi: 5 Ağustos, 2025).
- Flatley, J. (2001). Computer-assisted self-interviewing over the web: criteria for evaluating survey software with reference to blaise 1s. Proceedings of the 7th International Blaise Users Conference. Washington (September, 12-14). https://www.blaiseusers.org/2001/papers/IBUC_2001-10-9-01. (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).
- Gairdner, W. D. (1992). *The war against the family*. Stoddart publishing.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2013). *Sosyoloji*. çev. M. Şenol, 7. baskı, Kırmızı.
- Goode, W. J. (1963). *World revolution and family patterns*. The Free Press.
- Görgün-Baran, A. (2004). Türkiye'de aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine bir model denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 30-41.
- Güllüpnar, F. (2020). Dijital toplumda aile ilişkileri. L. Eraslan (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 182-213), Anadolu Üniversitesi.
- Hantrais, L. (2004). *Familij policy matters: Responding to family change in Europe*. The Policy Press.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye’de değerler ve doğurganlık*. Boğaziçi Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). *Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey*. *Applied psychology: An international review*, 54(3), 317-337.
- Karadağ, Ş. (2015). *Evlilik uyumu içerisinde aile iletişiminin rolü: Konya örneği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi.
- Kearney, M. S. ve Levine, P. B. Levine (2025). NBER working paper series: Why is fertility so low in high income countries?. <http://www.nber.org/papers/w33989>. (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2025).
- Kim, M. (2022). Being Labeled as ‘multicultural family’ in South Korea: The stories of korean wives, filipino husbands and ther children. M. Kim ve H. Woo (Der.). *Redifining Multicultural Families in South Korea* içinde (s. 194-215). Rutgers university press.
- Kitaoji, H. (1971). *The structure of the Japenes family*. *American anthropologist*, 73(5), 1036-1057.
- Mahdavi, B. ve Rao, K. N. (2024). Feminism through a marxst lens: Intersections and insights. *International Journal Of English Literature And Sociel Sciences*, 9(4), 13-17.
- Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye’de ‘çocuk gelin’ sorunu. *Nesne Dergisi*, 2(3), 27-38.
- Mermutlu, A. ve Çetin, F. T. (2023). Radikal feminist kuram ve annelik söylemi. *Hafıza*, 5(2), 163-176.
- Moore, D. S., Notz, W. I. ve Flinger, M. A. (2013). *The basic practice of statistics*. 6. baskı, W. H. Freeman and Company.
- Murdock, G. P. (1949). *Social structure*. Macmillan.
- Nauck, B. ve Klaus, D. (2008). Family change in Turkey: Peasant society, Islam, and the revolution from ‘above’. R. Jayakody, A. Thornton ve W. Axinn (Der.). *International Family Change: Ideational Perspective* içinde (.281-312). Routledge.
- O’Connor, K. J. (2017). Hippines and welfare state policy around the world. *Review of Behavioral Economics*, 4(4), 397-420.
- Okin, S. M. (1989). *Justice, gender and the family*. Basic Books Publishers.
- Okun, B. S. ve Raz-Yurovich, L. (2019). Housework, gender role attitudes and couples’ fertiliy intentions: Reconsidering men’s roles in gender theories of family change. *Population and Development Review*, 45(1), 169-196.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı toplumunda aile*. Timaş.
- Özbay, F. (2014). *Akrabalık ve komşuluk ilişkileri. Türkiye aile yapısı araştırması: Tespitler, öneriler*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Özekin, A. ve Süküti B. (2023). Türkiye’de kadınların sosyoekonomik statülerinin boşanma oranlarına etkilerinin mekânsal analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 84, 27-41.
- Özkaya, C. vd. (2011). *Türkiye’de aile: Ailenin yapısal özellikleri, işlevleri ve değişimi*. SEKAM.
- Parsons, T. (1964). *Essays in sociological theory*. Free Press.
- Parsons, T. ve Bales, R. F. (1955). *Family, socialization and interaction process*. Free Press.
- Pesando, L. M. ve the GFC team (2019). Global family change: Persistent diversity with development. *Population and Development Review*, 45(1), 133-168.
- Phillips, A. (2018). Gender and modernity. *Political Theory*, 46(6), 837-860.

- Reher, D. S. (2024). Family history at the crossroads: Reflections on past, present, and future challenges. *Genus*, 80(27), 1-18. <https://doi.org/10.1186/s41118-024-00235-y> (Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025).
- Resmî Gazete. (2012), Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun. 52(28239).
- Reynolds, E. (2024). Women who dare to mother. *Public square magazin*, (May 11).
- Rosemaria, T. (1989). *Feminist thought: A comprehensive introduction*. Westview Press.
- Sadıkoğlu, Z. Z. (2022). Modern Türk aile yapısında ve kadınların uğraşlarında değişme. *TESAM Akademi Dergisi*, 9(1), 317-347.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile sosyolojisi*. Doğu Batı Yayınları.
- Seltzer, J. A. (2019). Family change and changin family demography. *Demography* (56), 405-426. <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00766-6>. (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2025)
- Sengstock, M. C. (2001). Multicultural families: What makes them work? *Sociological Practice*, 3(1), 1-17
- Taylan, H. H. (2009). Türkiye'de köy ailesinde aile içi ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 117-138.
- Thornton A. (2001). The developmental paradigm: Reading history sideways, and family change. *Demography*, 38(4), 449-465.
- Thornton, A. ve Fricke, T. E. (1987). Social change and the family: Comparative perspectives from the West, China and South Asia. *Sociological Forum*, 2(4), 746-777.
- Tolstoy, L. (2011). Anna karenina. çev. A. Hacıhasanoğlu, İş Bankası Yayınları.
- TÜİK (2024a). Doğum istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2024-54196> (Erişim tarihi: 2 Ağustos 2025).
- TÜİK (2024b). Evlenme ve boşanma istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194> (Erişim tarihi: 2 Ağustos 2025).
- TÜİK (2024c). İstatistiklerle yaşlılar. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-2024-54079>. (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2025).
- Uluocak, Ş. (2015). Aile içi iletişim. B. Şahin-Kütük ve N. Güngör-Ergan (Der.). *Aile Sosyolojisi içinde* (2. Baskı, 180-208). Atatürk Üniversitesi.
- UN (2024). World population prospects 2024. <https://population.un.org> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2025).
- White, L. K. (1990). Determinants of divorce: A review of research in the eighties. *Journal Of Marriage and Family*, 52(4), 904-912.
- Wiesing, L. (2014). *The philosophy of perception: Phenomenology and image theory*. çev. N. A. Roth, Bloomsbury.
- Winch, R. F. (1971). *The modern family*. Holt, Rinehart and Winston.
- Yavuz, S. (2020). Türkiye'de aile yapısı ve kültürü. L. Eraslan (Der.). *Aile Sosyolojisi içinde* (s. 214-252). Anadolu Üniversitesi.

- Yavuz, S., ve Güllüpınar, F. (2019). Türkiye’de çocuğun ekonomik değerini etkileyen faktörler: 2016 aile yapısı araştırması analizi üzerinden sosyolojik bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2), 379-409.
- Yaylacı, F. G. (2020). Aile kuramları. L. Eraslan (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 60-87). Anadolu Üniversitesi.
- Yıldırım, E. (2011a). Aile ve evlilik türleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. Baskı, s. 65-81). Açılım Kitap.
- Yıldırım, E. (2011b). Toplumsal değişme sürecinde aile. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.). *Aile Sosyolojisi* içinde (2. Baskı, s. 121-152). Açılım Kitap.
- Yılmaz, C. ve Atay, M. (2019). Siber kimlik. H. H. Aygül ve E. Eke (Der.) *Dijital Çocukluk Ve Dijital Ebeveynler: Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* içinde (s. 273-284). Nobel.
- Yılmaz, E. ve Ören, B. (2021). Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetlerinin medyada yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 46-53.
- Zhang, J. (2017). The evolution of china’s on-child policy and its effects on family outcomes. *Journal Of Economic Perspectives*, 31 (1), 141-160.